

dett a német törekveseknek. (Hozzáfűzhetem: de nem adta vissza a német gyarmatokat és ezzel keleti terjeszkedésre készítette Hitler.)

Németország szövetségeseket keresett, — folytatja a cikk. Olaszország mellett Magyarország, Bulgária, Törökország és Románia fegyverbarátságát kívánta. Előbb ígéretekkel, azután erőszakkal, majd megszállással. Montgomery könyve tanúsága szerint a magyar nemzet, valamint akkori kormányzója és kormánya igyekezett a hitleri követelésekkel szemben taktikázni, noha semmiféle biztatást nem kaptak a szövetségesektől ennek az ellenállásnak a kifejtésére. A magyar kormányzó tisztában volt azalatt a ténnyel, hogy nyílt ellenállást kifejtteni annyit jelentene, mint Dánia, Norvégia, Hollandia és Belgium sorsára jutni. Vajjon ez a megfontolása fedte-e az igazi nemzeti érdeket, a magyar történelem feladata lesz eldönteni.

Nem állt ellent a német túlerejű nyomásnak, hanem húzódozott, vonakodott, ha lehetett szabotált a kényszerterveknek. Elment addig a határig, amíg a maga biztonsága érdekében lehetett. A fejleményekről azonban mindig beszámolt Montgomerynek, aki így abban a szerencsés helyzetben volt, hogy a német titkos tervekről jó előre tudomást szerezhetett. Így pl. olyan adatok birtokába jutott, amelyek a német-orosz háború közelségéről tanúskodtak.

Montgomery budapesti tartózkodása alatt a magyarországi sajtó volt az egyedüli Középeurópában, amely a belföldi és német híreken kívül a semleges szövetséges államok híreit is hozta. A magyar sajtó nagy része ellenállást tanúsított. A megszállás után nem volt magyar sajtószabadság. Ezt a tényt elismerte Elmer Davis is, aki az U.S. Office of War Information igazgatója volt. (Hozzáfűzhetem: és mint ilyen, baloldali törekvéseket is pártolt. Eckhardt munkáját is akadályozta.)

A hadiállapot, amit Bárdossy László magyar miniszterelnök előbb szóbelileg, — majd levélben jelentett be Mr. Montgomery távollétében az amerikai követség vezetőjének, nem volt törvényes (?) és semmiféle gyakorlati hátrány nem származott Amerikára, mert a magyar nép tovább szabotált. (?)

(Hozzáfűzhetem: A törvényesség hiányolása helytelen, ha ugyan nem a fordítás az. A magyar nép a szovjet-ellenes háborút nem szabotálta, csak Amerika felé nem mutatott ellenséges érületet.)

„Közben a magyar államfő — folytatja — és kormánya állandó összeköttetést tartott fenn az angolszász szövetségesekkel és a fegyverszünetről is tárgyaltak, ami akkor lett volna megvalósítható, ha az angolszász szövetséges katonai erők délről elérik a magyar határt. Sajnos, erre nem került sor (megjegyzésem: pedig a Szálasi-kormány is hasonlóan gondolkozott),

mert Sztalin a balkáni és középeurópai hadjáratot a maga céljaira erőszakolta ki Churchilltól és Rooseveltől, így Magyarországot Sztalin katonái egymaguk szállták meg, amelynek hasznát csak a szovjet látta.

A magyar nép szerepléséről és szenvedéséről igen szimpatikus hangon ír Montgomery. Annyi megértést és rokonszenvet tanúsít a magyar nemzet iránt, hogy jóleső meglepetést okoz. 1945-ben megszűnt a háború, az új trianoni rosszabb békét megkötötték, minden országban becikkelyezték. Magyarország bolsevik járom alá került. Óriás ereje lett volna ennek a könyvnek a békeszerződés megkötése előtt, de csak akkor, ha ezeket az adatokat olyan magyar békedelegáció használta volna fel, amely nem a maga belpolitikai propaganda-érdekeivel és az oroszok békekonferencia-utasításaival törődött volna, hanem a magyar nemzet igazságának mindenekfeletti történelmi céljával. (Sajnos, nem utóbbit tette, — fűzhetem hozzá.)

A magyarság pedig zárja szívébe ezt a derék amerikai diplomátát, aki ha elkésve is, de mégis feltárta az igazságot Magyarországról a világháború kitöréséig. Szívébe is zárta. Ekkor, 1948 elején még nem sejthettem, hogy évek múltán könyvanyagban tárhatom fel nemcsak a világhíressé vált, igazolásunkra szolgáló amerikai könyv születésének körülményeit, hanem Montgomerynek Eckhardt Tiborral együttes magyarérdékű munkáját is több más vonalon.

Igy írt az amerikai követ könyvéről a Krónika és a Hungarianian, s számunkra igen nagy dolog volt. Hát hogyan keltett volna szenzációt és reménykedést szegény menekült magyarokban, akik mindenfelé élénken tárgyalták, kommentálták az eseményt.

MENEKÜLTSORSUNK ÚJ VÁGANYON

Érdekes idézetek jelentek meg a kisantant magyarellenes, az egész világ ügyének ártó politikájáról. A Magyarország helyzetét, balsorsát tárgyilagosan feltáró amerikai követ kimutatja és élesen elítéli Benesnek azokat a ballépéseit, amelyekkel téves megítélése alapján elősegítette Hitler törekvését. De nem hallgatta el Roosevelt tévedéseit sem.

Megtudom, hogy a Krónikát New York határában, Yonkersen szerkeszti s adja ki Dávid atya, magyar plébános, s a Hungarianian később más részleteket is közölt. Mindezekről élénk vita folyt Ravensburgban is, ahol helyzetem utóbb kicsit változott.

Közben Ravensburgban nemcsak meseszöveggel, hanem finom vászon szövésével is foglalkozom és tanulmányaimban annyira előrehaladok, hogy három szövőgépet is kezelek azonos időben.

Amikor tapasztalom, hogy hasznát hajtók a gyárnak, valami honoráriumot is kérek arra hivatkozással, hogy a szállodai, vendéglői élet és a hétvégi utazás sokba kerül. Erre megszavaztak egy neveltségesen kis összeget munkadíjúl, amely talán az úti-költséget fedezte.

A hosszan tartó kemény télben, mely a tavaszba is átnyúlott, egy veszélyes éjszakai kaland során megtudtam, hogyan fulladhat valaki a saját véérébe. Amikor az Európa által „Isten ostorának” nevezett Attila haláláról azt tanultam, hogy éjszaka saját véérébe fulladt, kételkedéssel fogadtam, mondván, hogy a vér elfolyik.

Egyik fogammal baj volt, ki kellett húzni, s a ravensburgi német fogtechnikus azt ajánlotta, hogy mellette még hármat kihúzz, mert romlani kezdenek és jó lesz kivándorlás előtt itt megcsináltatni a pótlást. Belementem.

Munka után, este húzta ki négy fogamat és a vérzés reggelig nem állt el. Olyan méretű volt, hogy óránként teljesen megtöltötte a számat — az alvadt vér. Ha nincs nálam ébresztő óra, mely minden órában felcsenget, hogy eltávolíthassam a számat megtöltő alvadt vért, bizony oszthattam volna Attila sorát. Ha ugyan igaz volt a vérbefulladás legendája és nem gyilkos oltotta ki életét.

Áprilisban elkövetkezett németországi életünkben a nagy változás. Galambosék és Bründl hazaindulásával megkaptuk három szobás lindau-aeschachi lakásukat a Friedrichshafener Strasse-i Rosenhofban. A volt ezredparancsnok emeletes villapalotájának baloldali földszinti sarkát foglalta el a két nagy és egy kisebb szoba.

A menekült-életünkhöz képest fényűző lakás legértékesebb része a déli saroksoba, melyből a mélyen alatta, domboldalon lévő nagy rózsakert felett pompás a kilátás a szigetvárosra, s a Bodeni tóra. Rajta keresztül pedig a túloldalon emelkedő előbb zöld, majd örök hósapkás svájci hegyóriásokra, melyek állandóan visszaidézték bennem a békebeli davosi és felette háromezer méteres hegycsúcsokon lezajlott nagyszerű sítúránk és nemzetközi társaságban tartott báléjszakák szép emlékeit.

Fontos volt — közérdekből, — hogy a szoba berendezésében pianino is szerepelt és megkaptam az ezredparancsnok hatalmas amerikai íróasztalát is. A másik nagy saroksobát, melyet üresen kaptunk, „essersatsi szobánkkal” hálónak rendeztük be, pokrócokkal letakartan sezlonnak használt ágybetétekkel. Ahova három éve gyalogosan cipeltük kis motyónkat, onnan most szekér hozta be a városba szerény berendezési tárgyainkat és holminkat.

Három évet éltünk le Achberg-Essersatsweilerben és bármily nehéz idő volt ez, megszoktuk és megszerettük a csendes hegyi

élet és több lakóját, akiktől aztán melegen búcsúztunk. Elsősorban Mathias Nuber pékmester házigazdánktól és családjától, akik ez idő alatt — éppúgy, mint az első hónapokban Speén kovácmester házigazdánk, — nem kívántak tőlünk házbért. És amikor feleségem ruhavarrással próbálta viszonzni szívességüket, ezt se fogadták el és olyan élelemmel honorálták, melyhez egyébként nem lehetett hozzájutni.

A kereskedők, iparosok, gazdák közt is hódítottunk barátokat és ezek most sorra kedves, meleg elismerő és búcsú-sorokat írtak emlékkönyvünkbe, a polgármestertől, Voglertől kezdve a harapós cipézmesterig, akitől nagy nehézség árán lehetett egy talpalást kikunyorálni, s most mégis azt írta, hogy sose fog bennünket elfelejteni.

Igen kedves elismerő sorokat írt be öreg plébánosunk is. Mindig azt hittem, hogy ezek a ridegnek, barátságtalannak mondott svábok, akik kétkézi és mezőgazdasági munkájuknak éltek, talán görbe szemmel nézik, hogy én a kétkézi munka mellett irodalommal foglalkozom, hisz tudták, hogy — különösen a játékkészítés idejének lejártá után — miért ég éjjel két óráig is emeleti szobámban a lámpa.

És most ezirányban is írásban tettek tanúságot megbecsülésükről. Az egész család iránti megbecsülésük, elismerésük is korképet ad a háború utáni helyzetről.

A legkedvesebb és legkiemelkedőbb a beírások sorozatában Steuer nyug. postamester és családja beírása. Ez az intelligens család volt a legjobb és legsegítőkészebb barátunk attól kezdve, hogy az 1945-ös karácsony előtt tőlünk vásároltak babát és játékot és ennek során megismerték küzdelmes életünket.

A kedves, fehérhajú anya, amikor látta, hogy párom gyomor-bántalommal félig fekvé varrta a babaruhát, megsajnálta és az oberreitnauai hentes sógora révén hosszú időn át jegy nélkül borjúhúsról gondoskodott számára.

Kedves Sofie leánya hozta meg hétvégeken a kis borjúhúst, az, aki négy nyelvtudással a hentesüzletben kiszolgál most, mert az a nagy lindau export-import cég, melynek négy nyelvű külföldi levelezője volt, a háború folytán beszüntette működését.

Hilde, a fiatalabb leány a polgármesteri hivatal tisztviselője és ott saját táskairógépét használja. Ezt kaptam kölcsön vásárnaponként. Tudták, hogy a jövőt szolgáló irodalmi munkám mellett az emigrációs lapoknál, s rádiónál újságírói és a magyar szervezetek vezetésében egyéb önzetlen segítő működést fejtek ki és ők meg nekem igyekeztek segíteni.

Ismételten hívtak meg bennünket vacsorára és utána későig elszórakoztunk velük zongoraszó mellett. Párom és leányom interpretálásában nagyon szerették szép magyar dalainkat. Épp-

így megbecsülték magyar ételeinket, amikor vendégszeretetüket viszonzotuk.

Sofie négy nyelven, — németül, franciául, angolul és olaszul — írt be emlékkönyvünkbe igen meleg hangú egész oldalt, melyben méltatta, hogy a széles körben ismert menekült családok közül kiemelkedett a miénk és „artistic”, művészies munkánkat is elismeréssel említette. Leopold, Hermine, Sofie és Hilde Steuer írták alá a kedves sorokat.

(Mindezt, a menekülés borzalmaival, itteni küzdelmünkkel egyszerű emberektől a Horthy által kiutasított Gottfried főhercegéig, barátságok megnyerésével, s lassú felemelkedésünkkel, Lindauval együtt 1966 karácsonyán három országban megélt karácsonyok tükrében készült, zenei aláfestésű és betétű hangszalagos kis családtörténetünkben két órás előadásban is megörökítettük.

Miután előzően három írógépet könyvemben, még feldolgozásra váró számos könyv jegyzetében és emigrációs és amerikai lapokban megjelent cikkeimben majd 1971-ben menekülésünk izgalmas történetéről írt két könyvemben is emléket állítottam neki. Pár évenként karácsonykor levelet váltottunk a derék Nuberékkal, akik beszámoltak az ismerősök sorsáról.

1967 nyarán pedig Zsuzsa leányunk férjével, vitéz Martonfalvy Hugó igazgató-főmérnökkel, Horthy egykori fiatal páncéltörő századparancsnokával együtt német és osztrák, úgyszintén francia földön tett körútja során meglátogatta Lindaut, Essersweiler és ottani kedves embereinket, s Nuberrel és feleségével és az elhalt kovácmester Alfi fiával közös fénykép is készült.

Amikor ezt Nuberék megköszönték, azt írták, hogy pár éven belül kilátásba helyezett látogatásunk hosszabb időre terjedjen. Ha Isten is úgy akarja, — válaszoltam — bizony szívesen megyünk oda is, máshova is, elsősorban otthoni családtagjainkkal valahol Európában tartandó összejövetelekre. Aztán, sajnos, csak drága párom jutott haza 1970-ben Jutka unokánkkal, de német földre nem. 1972 márciusában bekövetkezett halála után, a nyár végén lelkiüdvéért felajánlott, három országra terjedő európai zarándok-utam se vezetett oda. Nem vezetett Essersweilerbe, se Lindauba. De máshova, egy héten át a régi emlékeket idéző egykori ausztriai és olaszországi szép autókörutunk, majd menekülésünk osztrák útvonalára igen. Ezzel ki is egészítettem az izgalmas menekülésről szóló „Lángoló tavasz” című élményregényemet. De most búcsúzzunk el ezektől a későbbi emlékektől, hisz fájdalmas volt számomra, hogy drága párom csak lélekben kísérhetett el erre az ausztriai körútra éppúgy, mint a Páris-Lourdes-Róma-Bécs-Máriaczell zarándokútra.

De most még maradjunk ott, hogy lindai beköltözésünk után élénkebben vehettem részt a magyar szervezetek munkájában, miután péntek estétől hétfő hajnalig a hétvége rendelkezésemre állott. Dr. Berzeviczy Lászlóval jó egyetértésben láttuk el az egyházközség vezetését. Ha a katolikus Karitásztól révén szeretetsomaghöz jutottunk, azokat együtt osztottuk ki. A magyar csoport vezetését is Laci látta el és e téren Battha Palival és vitéz Vértés Bélával segítségére voltunk.

Berzeviczyné kitűnően zongorázott. Gyakran élvezhettük játékát. Volt olyan este, hogy Xénia leánya összeírása szerint 130 magyar dalt játszott.

Ebben az élvezetben aztán magyar társaink széles körét is részesíthettük. Mert segítő munkám során nemcsak magánbeszélgetésekben és nyilvános előadásaimban hirdetem az összefogás szükségességét, hanem ezt nálunk rendezett összejöveteleken gyakorlatban is megvalósítottam.

Örültem, amikor fehér asztalnál, vagy nagyobb létszámú összejöveteleken, melyekhez nagy lakásunk lehetőséget adott muzsika mellett, tánc és kedélyeskedés közben, egymáshoz közelebb hozhattam olyan társainkat, akik hajlamosak voltak az egymás elleni áskálódásra, s a végén sikerült a lindai kerület magyarjai közt — különösen később, mikor az egyházközség elnöke lettem — olyan békét teremteni, amilyen nem sok helyen volt található.

Az első kivándorlók keserű levelei után egyre halkult a marokkói kivándorlás ügye és tolult előtérbe Argentína. Azért egyelőre nem hagytam abba a szövesi munkát. Sose lehet tudni, hogy a világ bármely táján mikor vehetem hasznát, szerezzek csak benne nagyobb gyakorlatot, ha nem leszek is Casablancában szövipari felügyelő.

Horthy társadalmi szereplésének reakciója áprilisban jelentkezett. Mint az emigráns Nyugati Hírnök közölte, a budapesti kormány washingtoni követe útján tiltakozást jelentett be az amerikai kormánytól Horthy Miklós „túlzott mozgási szabadsága miatt, mely olyan nagymérvű, hogy a volt kormányzó még az Egyesült Államok főkonzuljának esküvőjén is részt vehetett, még pedig hivatalos amerikai személyiségekkel együtt.”

A jegyzék hangsúlyozta, — írja a lap, — hogy Horthy Miklósnak „ez a társadalmi rehabilitálása” a magyar kormányra sérelmes. Egyidejűleg tiltakozott a washingtoni kormánytól Jugoszlávia is, mint amely Horthyt háborús bűnösnek kikiáltotta.

Az amerikai kormány — lekicsinylése jeléül — nem sietett a válasszal a két azonos tartalmú jegyzékre. Hogy a jugoszlávoké azonos volt a pestiekével, az kitűnik Marshal amerikai külügyminiszter májusban adott válaszából. A nyilvánosságra iu-

tott választjegyzékben Marshal külügyminiszter elutasította Jugoszláviának azt a jegyzékét, melyben Tito tiltakozott amiatt, hogy Horthy Miklós részt vehetett egy esküvőn, ahol magasrangú amerikai tisztek is jelen voltak.

Az elutasító választjegyzék szerint két amerikai polgár házasságkötése Németországban nem lehet tárgya a jugoszláv kormány részéről semmiféle felszólalásnak. Kétségtelen, hogy a pesti okvetetlenkedés is hasonló fricskában részesült, mint a belgrádi.

Ez a májusi amerikai jegyzék egyben megnyugtatta Horthyt a kiadatási kérések ügyében is.

Május nemcsak a kormányzói család aggodalmainak végét hozta meg, hanem ravensburgi szövőipari szereplésemnek is. A régi, értéktelen márka leértékelésével a német kormány bevettette a „Deutsche Márkát”. Ez az intézkedés, pénz-szűkítés a gazdasági életben eleinte nehézségeket és szűkítéseket okozott. Fiamat is elbocsájtotta a fotoüzem azzal, hogy sajnálatára forgalma erősen mecsökkent.

En se bírtam tovább a szállodai és vendéglői kiadásokat és búcsút mondtam a szövőgyárnak. És Dr. Nyika Béla lelkész vendégszerető házában. Most megfordult a helyzet: mi láttuk havonta szentmiséje alkalmából vendégül nálunk Lindauban — szállásra és ellátásra is.

A ravensburgi napokról emlékkönyvünkbe később így írt be lelkészünk:

„... sok kellemes órát töltöttünk együtt, amíg ő nagy neki-buzdulással és nagy magyar akarással a szövőipar rejtelmait tanulmányozta... Tanúja voltam fáradhatatlan szorgalmának, kitartásának, amikor nagy hidegben, fűtetlen, kietlen szállodai lakásban, sokszor talán éhezve és fáradtan is a jobb jövő érdekében mindennel dacolva haladt a kitűzött cél felé... Talán akkor ismertem meg valójában, hogy családjáért minden áldozatra kész, keménykötésű és a problémáktól vissza nem riadó harcos az én jó Pista barátom.”

Am lindaui lakásunkon nemcsak a katolikus lelkészt, egyházközségi és karitászbeli elnöktársat láttuk vendégül szállásra is, hanem a zóna protestáns lelkészét: Borbás Antal tábori főesperest, Horthy emigrációs lelkészét is. A keménykötésű, fiatalos arcával ellentétes fehérhajú tábori főesperes is éppúgy, mint a katolikus lelkész, havonta egyszer jött istentisztelet tartására és ilyenkor nekem hírt hozott a kormányzóékról is.

Akkor és most is, amikor ezeket az emlékeimet megírom, jóleső érzéssel állapíthattam meg, hogy Lindauban nemcsak a magyar összefogást sikerült megvalósítanom, hanem a keresztény összefogást is katolikusok és protestánsok közt. Egymás

istentiszteleteire eljártunk, s mindegyik után megbeszélésre ültünk össze lelkészeinkkel, a hívek szép számával.

Szeretetadományt ezidőben csak katolikus vonalról tudtunk szerezni a karitás útján, de mikor szétosztottam az adományokat, csak a magyar és nem egyházi lista alapján tettem, a rászorultság és a gyermekek száma számított, nem az, hogy ki melyik templomban imádja az Istent.

Miért is tettem volna különbséget vallás szerint magyar és magyar közt, amikor legkedvesebb rokonaim éppúgy voltak katolikusok, mint protestánsok, ahogy anyai nagyapám is az volt, s köztünk vallási ellentét sose merült fel.

Éppígy történt Lindauban is, ahol a keresztény vallások összefogását negyed századdal előbb sikerült megvalósítanunk, mint VI. Pál pápának az 1966-67-es vatikáni zsinattal.

(És azt is jóleső érzéssel tehetem hozzá: amikor két lelkész barátommal egyaránt Amerika földjén éltünk és a kanadai Windsor városában, ahol akkor lelkészkedtek, a Szabad Magyarság megteremtése érdekében tett előadókörutaim során felkerestem őket, s a lindaui összefogás jegyében kértem közreműködésüket az ottani sajtóbizottság munkájában, készséggel vettek részt a bizottság vezetésében. A lindaui összefogásra szívesen emlékezünk vissza Borbás főesperessel beszédeinkben a Szabad Magyarságnak Szelezky Zita művésznő tiszteletére rendezett vacsoráján is New Yorkban.)*

Nehéz időben, még 1947 novemberében Horthy lelkésze, Borbás főesperes így írt emlékkönyvünkbe:

„Németországban kintrekeft magyarok között, főként mint a francia zóna magyar protestáns lelkésze, bizonyosságot tehetek arról, hogy a haza határain kívül nehéz megpróbáltatások, nélkülözések terhe alatt is szilárdan él bennünk a hit, hogy a jókészes Isten kegyelméből kibékülés, megértés születik, s a jóakarató emberek előkészítik az útját az egymással való találkozásnak és ezzel egy szebb, boldogabb jövőnek, amelyben a mi édes magyar hazánk és nemzetünk is meg fogja találni a maga helyét. Ennek a gondolatnak a jegyében élünk, ezért imádkozunk és dolgozunk jó reménységgel és egymás terheinek hordozásával.”

*Azon az ünnepi vacsorán, amelyen New Yorkban Borbás Antal főesperessel s több más szóval együtt beszélünk, a lindauihoz hasonlóan, de nagyobb arányokban legalább időlegesen sikerült magyar összefogást létrehoznom. Amerikában első ízben szólalt meg ugyanott huszonnégy különböző szervezet képviselője jó magyar szellemben, stílszerűen ahhoz, hogy valamennyien a Szabad Magyarság gárdájához tartoztak. Előzően részt vettek azon a nagyszabású színházi ünnepségen, amelyen, mint a Nemzeti Vándorvándor Bizottság amerikai tb. elnöke Guido Romanelli olasz követ, alapító

elnök nevében beiktattam a nő fővédnökségbe Szelezky Zitát, a Nemzeti Színház tagját és sok emlékezetes filmjáték sztárját, aki a nemzeti érzés ébrentartására éveken át járta kedves műsorával Amerika magyarlakta városait, — de Kanada és Ausztrália egyes nagyvárosait is. Mellén azzal a kitüntetéssel, melyel otthon is megvallott nemzeti érzéséért Sztalin-Rákosi u.n. népbírósa távollétében két évi börtön formájában tisztelte meg. — Romanelli köszönő-levelében kifejezte a jobb magyar jövőben való bizakodását. Őt pedig a nemzeti érzésű magyarság hálás megbecsülése övezte, mert az 1919-es proletárdiktatura idején megmentette a június 24-iki ellenforradalom halálraítéltjeinek életét, mint a budapesti antant-misszió vezető tagja.

A KORMÁNYZÓ TENISZPARTNERE

Lindauban Horthy környezetéhez tartozott harmadik úrral is találkoztam Borbás főesperesen és Battha Pál államtitkáron kívül: Marssó Lőrinc csendőrezredessel, akinél ismételt látogatásokat tettem a kórházban, ahol valamely szívrendellenességgel kezelték. Az első találkozások során még nem sejtettük, hogy évtizedeken át tartó meleg barátság fejlődik ki köztünk és családtagjaink közt és felesége, a kedves „Csuri” mama gyermekeink „pótamaja” lesz és ő megy velük táncestekre Ágnes leányával együtt, aki különben sok kérdésben tudott segítségemre lenni, mint a francia PDR iroda tisztviselője.

Marssó ezredes elmesélte, hogy a kormányzóval szolgálati ügyben többször volt érintkezése, Gödöllőn, a királyi nyaralóban pedig társadalmi, személyi és sportvonalon is. Mint a kastély és a kormányzó őrizetére kirendelt csendőregység parancsnokát többször meghívták a kormányzóhoz, akinek teniszpartnerere is volt.

Lenci ezredesnek is kitűnő teniszezőnek kellett lennie, ha Horthy elfogadta partnerül, hisz köztudott volt róla, hogy nemcsak jó játékos volt, hanem fiatal tengerésztiszt korában versenyjátékos is és számos teniszverseny győztese. Erről fia, ifj. Horthy Miklós is beszélt feleségemnek, amikor gratulált a MTI-Rádió klubavatásán, mint az egyesület bajnoknőjének kitűnő bemutató játékához, — ahogy már korábban említettem.

Persze, hogy Lenci ezredesről is kitűnt, hogy ő is versenyjátékos volt, s már ez is összehozott bennünket. Kölcsönösen sok izgalmas versenyünkről tudtunk mesélni. Aztán a kormányzó teniszpartnerere, kitűnő versenyjátékos később, amikor szíve engedte, újra pályára léphetett. Annak a lindaui német teniszkлубnak a pályájára, amelynek színeiben leányunk versenyzett, de — és ez is hozzátartozott emigráns sorsunkhoz, — nem mint játékos, hanem mint — pályakezelő.

Lenci sok érdekes, kedves emléket idézett Horthyval való együttlétekről és teniszjátékokról. Ő is úgy beszélt róla, ahogy már más, környezetéhez tartozó is. Ellenséges részről emlegették a kormányzóval kapcsolatosan azt is, hogy erősen ivott.

Az ezredes, aki eléggé benfentes volt, legalább a gödöllői kormányzói nyaralóban, erről nem tud. Éppígy weilheimi vendégei is csak sör fogyasztásáról tudnak. Az ezredes mint nemes magyar urat, kemény katonát és jómodorú társaságbeli embert ismerte Horthyt.

Sajnálattal értesültem arról, hogy a Marssó-családot — azután, hogy orosz fogságban lévő fiatal tiszt fiúk miatt bánkodnak, — a kormányzói rokonság részéről fájdalmas sérelem érte. Az ezredes utoljára Ungvárott szolgált és a csinos Ágnesnek ott lett vőlegénye a jókiállású, barnabajuszú B. Zoltán főhadnagy.

Amikor az orosz előretörés miatt visszavonultak, a főhadnagy betegen kórházban feküdt. Így, betegen kelt velük útra és került a menyasszony családjával és több csendőrtiszttel együtt Lindauba, ahonnan több csendőrtiszt haza ment, s aztán tettüket megbánó értesítéseket küldtek. Ahogy a kormányzó bizalmasáról, Bründl Lajosról semmi hír nem érkezett évekig, a kis Zsuzsa pedig megírta, hogy édesapja, az erdőtanácsos most erdőkerülő, egyszerű erdei munkás, ő pedig Budapesten divatszalonban dolgozik.

Ágnes és Zoltán német földön keltek egybe, s itt született fiúk kis testi hibával. Az ifjú férj elégedetlenkedett, s aztán válást erőszakolt ki. Hamarosan kitűnt, hogy ennek más oka volt.

Az ok: a csábítóan szép Károlyi Szonja grófnő, aki nagynénje, ifj. Horthy Miklósné Károlyi Consuela grófnő és családja távozása után Wangenből Lindauba költözött szüleivel, György grófékkal. A szép Szonja és a jókiállású főhadnagy egymásba szerettek, megesküdték, aztán Párison át Braziliába kerültek.

A grófi család demokratizálódott: Szonja nem egyedül ment polgáremberhez, Lajos öccse is polgárleányt vett nőül.

Károlyi György gróf, aki a franciáknál szolgált, Lindauban 1947-ben ezt írta emlékkönyvünkbe: „A kényszerű németországi emigratio napjaiban, — Marokkó, Brazília-i tervezett utunk előtt őszinte együttérzéssel gróf Károlyi György.” Számukra a braziliai út később következett el. Megjött a híre, hogy szerencsén megérkeztek Braziliába, ahol Szonja várta őket férjével és két gyermekével.

A fiatal Károlyi Szonja grófnő és férje mezőgazdasági alkalmazottak és apja is mint ilyen helyezkedett el. De aztán feleségével visszatért Lindauba.

(A sors különös játékaként 1971-ben hozzáfűzhetem: a főhadnagy ezidőben Los Angelesben főpincér, az elhagyott Péter fiú pedig amerikai diplomata, követségi titkár Bécsben, majd Varsóban.

Az argentin kivándorlás megindulása előtérbe hozta a spanyol nyelv kérdését. Találtunk egy orosz származású, spanyolul jól tudó hölgyet és megszerveztünk egy spanyol nyelvtanfolyamot, az egyházközség égisze alatt. Tanárnőnk, Senora Dona Xenia del Godilo-Godilevski szorgalmasan tanított bennünket és amikor hónapok múltán angliai kivándorlásra indult, emlékkönyvünkbe került spanyol beszédben, melyet vitéz Marssó Lőrinc szerkesztett és felesége mondott el, melegen búcsúztattuk, valamennyien aláírtuk a jegyzőkönyvi elismerő bejegyzést.

Közben egy-egy magyar hasznát is vehette a tanfolyamnak. Fényképfelvétel is készült a tanárnővel együtt, aki — megint emigrációs különlegességgént — hozzám, mint „escritorhoz”, szerkesztőhöz intézett egyoldalas beírásában spanyol, angol, francia, szláv és német nyelvű elismerő sorokat írt a „kiemelkedő, szimpatikus magyar csoportról.”

Környékünkéről e nyáron Vass Béla, Kassa város főmérnöke, majd Szombathely város polgármestere indult útnak Argentínába. Buenos Airesben az argentin tengerészeti minisztérium mérnöke lett és mint festőművész is érvényesült. Ő nem Horthy, hanem ellenpólusa, Szálasi Ferenc híve és személyes ismerőse volt és róla tudott intimításokat közölni.

NYIRŐ, MILOTAY EMIGRÁCIÓS SAJTÓ

Vass Bélát, mint nálam jóval fiatalabb embert akkor ismerem meg, amikor mint menekült kassai főmérnököt 1944 végén Szombathely polgármesterévé nevezték ki. Amikor informatív újságírói feladatom végzése közben bemutatkozásra és beszélgetésre nála jártam, nem éppen kellemetlen meglepetésben volt részem. Éppen nála volt Bárdossy László volt miniszterelnök. Közelebb lévén hozzám először őt üdvözöltem.

Íróasztalától felugrott az új polgármester, s mielőtt bemutatkozhattam volna, hozzám lépett, nyakamba borult és megölelve, melegen szólt:

— Boldog vagyok, hogy annyi ... (jelzők) cikked és rádióelőadásod és a lapokban megjelent fényképeid után személyesen is láthatlak.

A fekete hajú, szemüveges, alacsony termetű Vass Béla polgármesterből ömlött a szó, hogy milyen régi olvasóm és rádió-

hallgatom és hogy az általam is rég ismert, elhalt kitűnő festőművésznek és volt szombathelyi rajztanárnak a fia. Meg is maradt jóbarátnak az emigrációban is. Valahogy felfedezett és többször felkeresett.

Még Esseratsweilerbe kigyalogolt hozzánk Vass Béla és sok emlék idézésével kellemes napot töltöttünk együtt. Aztán többször találkoztunk Lindauban, s egyszer egy tervezetét hozta el. Ugyanakkor beírt az emlékkönyvbe. Ahogy előszavas dicséretét és másokét beírásban is elhagytam, elnézést kérve a szerénytelenségért, mint jellemző tünetet a lelkes olvasó fellelkesülten is, túlzott elismerő szavaival adom beírását. Így írt:

„Kedves Pistám! A magyarság tartárjárás értelmében vett nehéz idejében, az összeomlás után három évvel szoríthattam meg először annyi szent magyar gondolatot adó, leíró kezedet. Öröm volt szemedbe nézmem, mert abban a hit tüztét láthattam. Nem aludt ki! Minden igaz magyar igaz örömeire és reménységére...”

Hazánkban megindított, magyarságot erősítő eszméidet, kiváló tolladat és nagy magyar szívedet tanultam meg becsülni és tisztelni. Itt pedig a magyar remények kisdéd mécsesének nemest Vesta-papját találtam meg Benned.

Nagyrabecsülésem ábrázolására nyújtom át emlék-sorozatod számára egyik kis tanulmányomat avval az elgondolással, hogy annak elvi fontosságát — mint kiinduló tervjavaslatot — átérezed és segíted kialakítani Hazánk XX. századi rendezésének elvi, emberi, igazságos magyar alapjait. Isten adjon munkádhoz lehetőségét és építő hited további lángolását.”

Mély hazafiasságtól áthatott, jóindulatú tervét, amelyen az élet túlhaladt, átnéztem, helyeselhettem is, de ma már csak egy jószándékú hazafi álmodozásának mondhatom. Vass Béla nem tartozott az elfogult túlzók közé.

Horthyról is tisztelettel beszéltem, s még nagyobb megbecsüléssel a nála többször is talált, s azóta mártírrá lett Bárdossy Lászlóról, akiről híres erdélyi író társam, Nyirő József érdekes jellemzése most került újból elémm „Ime az emberek” című könyvében.

Nyirőt is, mint behívott erdélyi képviselőt az országgyűlés tagjaival telepítették át egy hegyi német faluba, ahol sorsuk még tán miénknél is keservesebb volt. Levelet kap, ne menjen haza, otthon szörnyű dolgok történnek. 1945-ben ő is félt hazahurcolástól.

„A naiv lélek azt hiszi — írja — hogy tőlem függ: haza menjek, vagy ne. Hisz most is harminc derék magyart szállítottak haza „háborús” bűnös címen és merev aggyal hallgatjuk a neveket. Vezetői voltak az országnak, a sorsa volt a gondjuk és most ezért a halál vár rájuk... halljuk, hogy az amerikai

kapitány, ki repülőgépen vitte haza a kikértek és kiadottak első csoportját, dicsérte Bárdossy László bátor, férfias, s egyenes viselkedését. Maga is csodálkozott, mennyi erő és meggyőződés van ebben a törékeny, beteges, mosolygó emberkében (miért a kicsinyítő jelző, hisz nem volt alacsony termetű), aki szinte szellemmé finomult a lábán.”

Igen, így igaz: „szellemmé finomult”, olyan légies volt fehér hajától övezett sápadt arcával Bárdossy, Horthynak ez a hivatásos diplomatából lett miniszterelnöke. Így láttuk élete utolsó szakában Vass Bélával szülőhelyén és így látta a parlamentben a színestollú, kiváló író, Nyirő József, akinek élete utolsó heteiben hozzám írt irodalomtörténeti érdekességű levelét is öröm történelmi személyiségektől jött leveleim gyűjteményében.

Valamennyien kint élő magyarok — mint hallom, Horthy is — szívesen vettük tudomásul, hogy az utolsó évtized leghíresebb erdélyi íróját, akit jóízű székely havasi történeteikért az olvasók a szívükbe zártak, nem hurcolták haza azért a „nagy bűnért”, hogy Észak-Erdély visszatérte után az országgyűlés által behívott képviselőként és a 44. október 15. utáni parlamenti Nemzeti Szövetség tagjaként is szerepelt és részt vett — mint a jegyzőkönyvből látom — a nemzetvezetónél tartott pártközi értekezleten is.

Az emigrációban pedig ott volt az altöttingi országgyűlésen. Érdekelte volna, mit ír erről, de az említett könyvében csak az első idő nyomorúságairól szól, miután az országgyűlésnek a Sopronból történt együttes menekítését, s bombázás közben vonatrasszállását és keserves útját sötét színekkel rajzolja.

1948 nyarán ő se félt úgy a hazahurcolástól, mint korábban és széles körben szerepel. Először Marschalkó Lajos kollégámtól hallok róla, aki mikor felfedez a Hungarian révén és első lelkenedező levelét írja, közli, hogy sikerült 29 újságíró társat felfedezni, többen azonban eltűntek. A felfedezett kollégákkal aztán, — köztük velem is, — újságíróegyesületet alakítottak Nyirő József elnöklésével, Lippóczy Miklós főtítkárságával. Utóbbi aláírásával kaptam távirati meghívást az alakuló közgyűlésre Münchenbe, elmenni azonban nem tudtam nemcsak pénzhány miatt, hanem azért sem, mert akkor amerikai zónába nehéz volt útiengedélyt kapni.

Később Nyirő elnökhöz intézett levelemben mentettem ki magam, akinek kulturszövetségi tervéhez adtam kiegészítő gondolatokat és felvettem megfelelő helyre való kivándorlás esete — lehetőleg Amerikában — az egykori otthoni Központi Sajtóvállalat szervezési módján megalkotandó sajtóközpont és központi emigrációs lap alapítási tervét is.

(Ki gondolhatná még ekkor, hogy Amerikában sikerül ha-

sonlót megvalósítani. A kulturszerv kiépítési munkáját Nyirő levelében köszöni nekem.)

Nyirőről főként Ölvédi János kollégám írt, akivel a Hungarian révén szintén összejöttem levélileg. János kis könyvet, füzetet adott ki a jövő tervekről, ennek nagy részével egyetértettem, s ezt közöltem vele, miután megküldte nekem is. Marschalkó Lajost kértem előbb, hogy a lapnál sűrítse ki cikk-honoráriumomat, ő azonban azt válaszolta, hogy szintén messze él Münchenből — címe ekkor Bach a. Donau 13/a, Post Donaustauf 95, Kreis Regensburg volt — így ő is csak levélben tud beszélni a lap ügyeibe.

Ellenben Ölvédi Jani a szerkesztőségben dolgozott, írta is, hogy neki címeztem cikkeimet, s ő aztán arról tájékoztatott, hogy a lap nagy anyagi nehézségei miatt honoráriumról csak később lehet szó. A kisebb lapoknál fel se merül a kérdés. De az egy nagyobbánál már elvárhatják a hivatásos újságírók.

A Nyirő elnöklésével működő emigráns újságíróegyesület később többnyelvű fényképes újságírói igazolványt ad a megszálló hatóságok sajtószervétől kiállítottan. Vérmes remények szerint erre vasúti szabadjegy is járna, ez a várakozás azonban nem teljesül. Zsebemben van a hazai újságírókamrai fényképes sajtóigazolvány, mely négy nyelvű. Erre azelőtt járt a külföldi vasúti szabadjegy éppúgy, mint a hazai.

De hol van már a tavalyi hó?... Az új, többnyelvű sajtóigazolványra meg se próbálok vasúti szabadjegyet szerezni.

Megint kapok meghívót Münchenbe magyar kulturális szerv alapító értekezletére, s megint csak nem tudok menni. Ezúttal Baranyay Gusztáv festőművész műtermében alakul meg a kulturszerv Nyirő József elnöklésével. Baranyay az alelnök, akivel aztán fentartom az összeköttetést.

Nyirő József nem sokáig tevékenykedett a kulturszerv élén, mert amikor nem sokkal később mégis eljuthattam Münchenbe a Hungária szerkesztőségi értekezletére és egyik előadóként kulturestjére, Nyirő nem volt ott velünk. Hol volt akkor? Később ezt megkérdeztem szerkesztőségi és előadótársamtól, a kiváló erdélyi író Wass Albert gróftól és azt a választ kaptam tőle:

„Nyirő Jósikával utoljára 48-ban találkoztam Münchenben, de aztán nem tudtam róla, Hamburgba költöztem, ahol kívándorlásig éjjel örösködtem a német sógornál.”

(Igen, mert még ezeit is csak ilyen magas állás juthatótt rom-Németországban magyar írónak, erdélyi mágnásnak.)

Nyirő is kijuthatott volna Amerikába és élünkre állhatott volna, ha sikerül tervem, melyről Milotay István kollégánk útján küldtem hozzá értesítést. Páromék üzeme útján ugyanis sikerült francia engedélyt szerezni és néhány magyart amerikai zónából áthozni. Ez Nyirő esetében is sikerülhetett volna. Nem

jutott el hozzá üzenetem, vagy már Madrid állott előtérben, nem tudom. De New Yorkból az Irodalmi Kör útján ott támogathattuk, ahol még egy könyvét is sikerült kiadni. A Kör titkára: Balogh Lajos meglátogatta.

Hanem, amikor a Körnek szélesebb kulturszervezetté való átalakítása idején, mint a szervezőbizottság elnöke erről neki beszámoltam és tiszteletbeli elnökül kértem, 1952 februárjában szomorú levélben válaszolt a Madrid melletti El Escorialból. Egy oldalra terjedő levelének elején így írt:

„...megköszönöm Neked is hozzám írott nb. és értékes leveledet... Karácsony után kezdődő betegségem... súlyos helyzetet teremtett. A javulás átmenetinek bizonyult és újabb szenvedés-periódust kellett végigcsinálnom, míg most végre — egye fene az egészséget, — legalább ezt a levelet megírhatom, hogy mentsem a becsületet előtted, ha minden készségem ellenére se mellékelhetem a kért írást. Nem én vagyok a hibás, hanem a szívfáradtság, ami váratlanul súlyos légzési nehézségeket okoz sokszor most is napokig és becsületes munka helyett kénytelen vagyok levegő után kapkodni. Az utolsó szusszal is azonban azt mondom, hogy rendkívül örvendek munkátoknak és annak a programnak, amelyet az Irodalmi Kör most megvalósít. Erről a kulturszervről álmodtam én már évekkal ezelőtt...”

Igy írt szegény jó kollégánk, az erdélyi írók fejedelme. Azt hitte: a szívvel van baj. Felesége írta meg: gégerák. És levele után pár hónappal az Irodalmi Kör gyászülésén búcsúztathattam el Nyirő Józsefet.

De menjünk vissza német földre, 1948-ra.

Marschalkó írja, hogy egész sereg újságíró eltűnt, akiről tudják, hogy kijött. Megbujnak, miként Matyasovszky Kornél kollégánk is, aki fiammal együtt szolgált a francia őrszolgálatban Saarbrückenben, s üzente, menjek oda én is, mielőtt kellemtlenkednek. Mehettem volna, hisz több tiszt barátunk, aki ott altishti, vagy tisztí rangban szolgált, kedvező beosztást ígért, de nem mentem. Ahogy nem mentem sehova a veszedelmes 1945-46-os években, amikor azzal jöttek hozzám „jólétesültek”, hogy a francia rendőrségnél, a suretén rólam kérdezznek elfogottakat, meneküljek.

A franciák nem adtak ki senkit, s nagy hiba volt a Himler-banda által elfogott, s a hazai vesztőhelyre cipelt államférfiainktól, hogy nem huzódtak ide, a franciamegszállta déli sarokba.

Aztán akkor se menekültek el, amikor jóindulatú amerikai katonák szállításuk közben egy erdőben, vagy egy forgalmas városi központban ezzel hagyták ott őket a tehérgépkocsin:

— Nekünk most dolgunk van, egy óra múltán jövünk vissza, de ne lógjanak meg!

Ezt úgy mondták, hogy ezalatt nyugodtan elmenekülhetnek,

s ők voltak legjobban meglepve, amikor visszatértük során valamennyi foglyot ott találták.

Azt is Marschalkó kollégámtól tudom meg, hogy Milotay István, akit otthon a keresztény újságírás fejedelmeként tisztelték, s aki félmenekülésben Szombathelyen lapjában, az Uj Magyarországban Horthy kritikáló cikksorozatot írt, a bregenzi menekülttáborban nyomoruságos körülmények közt él.

Bregenz a német és osztrák határ, s így a mi lakóhelyünk, Lindau közelében fekszik, a hegyre emelkedő házait jól láthatjuk. Alkalmat keresek Milotayval az összeköttetésre, de ez meglátogatásával együtt csak jóval később jön meg. Célzást tesz arra is egyik levelében M. kollégám, hogy ne csak a Hungariannak írjak, melynek megjelenését egy lengyel által szerzett engedély tette lehetővé, hanem a Magyar Harangoknak is. Ezzel nyitott kaput döngtet, mert ezt már rég teszem. Galló Géza fűsen-allgauer lelkész barátunk útján küldöm a Harangoknak előbb olasz földre, aztán áttelepülése után Amerikába, Clevelandba írásaimat. Galló, aki itteni képviselője is a lapnak, erre már korábban felkért. Az emigrációs pap-újságírók közül kiemelkedik Ft. Dengl Miklós, aki olaszföldi működés után az amerikai Varsánaphoz került és a lapnak 1979-ben is felelős szerkesztője.

Éppígy írok a Szent István Népe c. lapnak, s a költő Alföldi Géza által szerkesztett Hídverőnek, majd az Iránytű c. lapnak is. Utóbbi Bad-Krotzingenben Himesi Károly vezető-lelkész szerkeszti, akivel a 48-as Szent István napi ünnepséget aztán Offenburgban rendezzük meg. Nagy élményt jelent ez számomra, s róla más-más szöveggel több lapnak, — így a Dr. Zágón József győri kanonok által szerkesztett könyvgyűjteménynek is — küldök színes tudósítást. De ezzel előre is ugrottam az eseményekben.

Az osztrák földön élő Milotay István kollégánk meglátogatására a közeli német-osztrák határon át akkor jött el az alkalom, amikor Bregenz nagy áruminta-vásárjára a franciák egynapos határátlépést engedélyeztek. Zoltán fiammal kerékpárra kaptunk és emlékező túrát csináltunk a vorarlbergi és szomszédos svájci hegyek panorámájának szépségei közt.

Egyben a szomszédos területek magyarjainak érdekében hosszabb megbeszélést tarthattunk Vasváry József altábornaggyal és néhány vezető társával. Fiam felvételt is készített erről, amelyet azonban már csak Amerikából vitt el az altábornagghoz a náluk előadást tartó kitűnő író-társunk: Dr. Szakáts Istvánné. Mindez és Milotaynál tett látogatásom nagyobb teret kapott írásaimban. Itt röviden szólhatok róla.

Milotayval akartam kezdeni, de a kora reggeli órákat előbb a Bregenz felett emelkedő szép hegycsúcs, a Pfaender meglátogatására használtuk fel. Reggel tíz óra tájban találtuk meg

a Vorkloster nevű menekült tábornok, ahol Milotay együtt lakott feleségével és nővérével.

Egy nagyobb, szegényes barak-szobában találtam rá a keresztény magyar sajtó fejedelmére. Bizony elszorult a szívem, amikor ezt a nyomoruságos helyzetet összehasonlítottam budapesti együttléteink színhelyével: a Magyarság főszerkesztői szobájával s méginkább Pátria írói klubunk Wenckheim-palotabeli helyiségével, elnöki szobájával, ahol székelt vagy a parlament piros-szőnyeges híres folyosójával, ahol séta közben beszélgettünk mint ama Nagykőrös város képviselőjével, mely ottani előadásom során Arany-érmével tüntetett ki.

Egyetlen barak-szobánál most nem jutott több és ott beszélgetésre sem ülhattunk le, hogy a hölgyeket ne zavarjuk reggeli teendőikben. A barak ajtajában beszélgettünk hosszan. Ez alatt fiam felvételeket próbált készíteni, de csak a száradó fehérneműekkel ékes ütött-kopott barakról sikerül, rólunk nem, mert jött egy lágerőr, megtiltotta a fényképezést, sőt a gépet el is akarta kobozni.

— Megszigorították a láger rendtartását, — magyarázta Milotay — mert pár napja orosz visszatelepítő bizottság járt itt és olyan „szíves” fogadtatásra talált, hogy nagy zűr lett a vége és kiverték innen a hazatelepítő sztalini bizottságot.

Máshonnan is jött hasonló hír. Milotay elmondotta, hogy angol fogságba került. Mint országgyűlési képviselőt őt is kikérték, de az angolok nem adták ki, hanem átsegítették francia zónába, ahonnan senkit se adtak ki. Amerika felé állt már szerkerem rúdja, nagy átsegítő programmal. Felajánlottam ezt Milotaynak is. És amit mindenki örömmel fogadott, azt ő ezzel hátrította el:

— Nem mehetek én Amerikába, mert a Göndör-banda már a kikötőben agyonverne.

Igy aztán onnan sajátomból és gyűjtésből támogattam, hasonlóan, mint több, Európában szorult kollégánkat, köztük Marschalkót és Dr. Ráttkay R. Kálmánt, akiknek később cikkhonoráriumot küldhettem. Milotayhoz leveleimet előbb egy pap, majd a szomszédos svájci Reineck szeretetotthonába bekerült nővére címén küldtem, ahova aztán felesége halála után ő is bejutott.

A svájci öregotthonban Fiala Ferenc kollégánk látogatta meg. Utána azt írta nekem:

— Szép hegyvidéken rendes a szeretet-otthon. Szívesen él ott Milotay, szereti és félti is, ezért ne csodálkozz óvatosságán.

Nem is kívántam tőle harci kiállást, bár az európai hungarista „Cél” c. folyóiratban láttam néhány cikkét. De utóbb elhallgatott. Aztán a hatvanas évek elején a Szabad Magyarság clevelandi estjére küldött üzenetében láttam utolsó írását, mely a szokottan szép volt, de közlésekor az öregség jeleként mutat-

kozó egyik, kissé homályos bekezdését sajnálatomra ki kellett húznom.

Ezidőben még egy nagyszerű fellángolása jelentkezett abban a szép fohászában, melyet Szeleczky Zita számára írt.

Nem sokkal később meghalt. Mélyen elszomorító, hogy halálának hírért úgy tudtuk meg, hogy Marschalkó Lajos levelét a szeretetotthon visszaküldte ezzel a ráírással „Gestorben” — meghalt. Sötéten példázza a magyar sorsot — amellyel államfönkkel együtt szembekerültünk, — hogy az otthon valaha a keresztény nemzeti újságírás fejedelmeként tisztelt Milotay Istvánt úgy temették a svájci öregotthonban, hogy közülünk, kollégák közül senki se lehetett ott végtisztességén...

KÖRUT A FEKETEERDŐBEN

De most térjünk vissza az 1948-as német földre, ahol kimenekült kollégáinkról a Hungária köréből kaptam hírt. Legtöbbet akkor, amikor felelős szerkesztőjét: Dr. Lippóczy Miklóst feleségével együtt vendégül láttuk Lindauban, ahova kétnapos megbeszélésre eljött hozzám, mint akkor már a lap francia zónabeli szerkesztőjéhez.

Már előbb, tavasz végén, nyár elején megfogadtam azt a felkérést, melyet Cser Imre intézett először hozzám szóban és írásban, majd aztán többen csatlakoztak ehhez: próbáljak valamit tenni a magyar összefogás érdekében, ami konkrétan első sorban azt jelenti, hogy az emigrációs csoportok közt teremtsék összeköttetést.

Amit korábban magam se hittem, később, most a megvalósulás útjára lépett. Nem volt könnyű, mert nemcsak olyanok voltak, akik lelkesen kívánták, hanem olyanok is, akik korainak tartották a megszállás alatt lévő német földön és aggodalmaiknak adtak kifejezést.

A lindaui kerületi csoport közgyűlésén merült fel az összeköttetés megteremtését szolgáló körutam ügye. Ennek érdekében több helyeslő felszólalás hangzott el.

Mivel sajtóműködésem kiterjedése, s közte a Hungáriának végzett rendszeres munka és így területünk eseményeinek sajtószolgálat is kívánta, saját költségemre belementem a körút megtételébe. Annál is inkább, mert ez számomra úgy a sajtó-, mint a közérdekű aktív munkámhoz egyben tanulmányutat is jelent.

A helyeslések mellett akadt felszólalás, mely annak az aggodalomnak adott kifejezést, hogy csak most szabadították fel

a franciák a mozgási lehetőséget, s egy nagy szervezési körút feltűnik nekik, gyanús lehet és megtörténhetik, hogy kellemetlenkedni fognak. Ettől nem tartok.

Megtettem az úti előkészületeket és írásos felhatalmazást kértem szervezeti vezetőségünktől igazolásomra és privát ajánló és magyarázó leveleket egyes városok vezető magyarjaihoz. De még indulásom előtti este is jöttek az aggodalmaskodó lebeszélők. Hiába.

Az említett lelkészek városain kívül fontos volt végig a Schwarzwaldban, Fekete-erdőben több helység, mert a nagy hegyek erdeiben számos magyar favágó-csoport dolgozott.

Végig a Fekete-erdőn, — melyről a Szent István napi út kapcsán vadregényességgel, szépséggel színes leírást adtam, — Freyburg, Baden-Baden, Rastattig szerepelt utamon több város.

Baden-Baden fontos volt, mert ott exponált helyen működött a franciáknál jó összeköttetéssel rendelkező Hámory Dezső százados (mint a francia főparancsnokságnál akreditált magyarügyi előadó), Freyburgban Ijjas József, a vezérkari Vértess bárátja és bajtársa, akinél sajtóközlés esetére egy kis változással az Ijjász nevet ajánlotta.

A Bodeni-tó nyugati csücskében lévő Konstanzba e körüttől függetlenül, külön mentem el ismételtén és ott Dr. Szabó István orvossal és Irányi Pállal folytattam megbeszéléseket.

Az összeköttetést aztán írásban is fentartottam mindazokkal, akiket felkerestem.

A Bodeni-tó mentén lévő és közelében fekvő városokat, falvakat később kerékpáron jártam be, amikor sikerült fiammal együtt ilyent szereznem. Ravensburg mellett Wangennel is újból szorosabb lett az összeköttetésem.

Ott tavasztól fiam a kormányzó teniszpartnerével, vitéz Marsó Lőrinc és Kiss Jenő csendőrezredesekkel, s Dózsa György századossal, továbbá még öt társukkal sajtókészítő tanfolyamon vesznek részt.

Landshutból a „Magyar Írók Munkaközösségétől” is levél jött. Kossuth néven könyv- és lapkiadóvállalatot alapítottak, s Magyar Jövő címen lapot adnak ki. Először még a tavasszal Vass Béla hívta fel rájuk a figyelmemet és kérte, írjak nekik, a lapot Rajk Endre szerkeszti, aki aztán szintén kérte ezt.

(Rajk Endre Vass Bélaék jobboldalához tartozott, míg testvére, Rajk László otthon a kommunista párt tagja és belügyminisztere volt. Nem hitte volna, hogy amíg a jobboldali Endre megmenekül a sztalinisták kötelétől, addig ő azért, mert a titosta vonalat követte, akasztófájukon végezze életét.)

A NYOLCVAN ÉVES HORTHY MIKLÓS ÜNNEPLÉSE

Battha Pali, aki gyakran járt Horthyhoz, utóbb említette, hogy optimizmusa növekvőben van. A család meleg szeretettel készül a kormányzó nyolcvanadik születésnapja ünneplésére. Meglepetést is készítenek elő számára. Ez meg is történt — két vonalon: a sajtóban és a megrendezett ünnepségen.

Hosszú idő óta csak bíráló, sőt élesen támadó, gyalázkodó cikkek jelentek meg magyar nyelven Horthy kormányzóról, ezért aztán kellemes meglepetés erejével hatott úgy rá, s családjára, mint a magyar menekültek nagy részére, amikor éppen születési évfordulója dátumával, június 19-én megjelent Express Hungarian Weekly két hasábos, nagy címmel belső vezércikkben emlékezett meg baráti hangon a nevezetes születésnapról. A nagy cím így hangzott:

HORTHY MIKLÓS 80 ÉVES

„A bajor hegyek csendjében elvonulva, — írja — hazátlanul, legszűkebb családjá körében ünnepli meg 80-ik születésnapját Horthy Miklós, aki 1920-tól 1944-ig ült Magyarország kormányzói székén. Ez a negyedszázad a magyar történelemnek kitörölhetetlen része, amely éppúgy hozzátartozik a magyar ezer esztendőhöz, mint akármelyik fényes, vagy tragikus korszak. Véleményt mondani fölötte nem a jelen és nem annak a kortársnak feladata, aki ennek a huszonöt évnek így, vagy úgy részese volt. Ezt a feladatot egészen bizonyosan elvégzi majd egy lenyugodott kor és a történelem.

Nekünk, bujdosóknak azonban magyar és emberi kötelességünk, hogy a lélek csendjében lefolyó ünnepléssel megemlékezzünk arról a férfiúról, aki jó sorsunkban államfőnk volt, bujdosásunkban szenvedő társunk és akitől a legszigorúbb mértékkel mérő história-írás sem tagadhatja meg annak elismerését, hogy nyolcvan esztendő, s egy nagy emberi élet munkájával, hősiességével, minden szívdobbanásával a magyar nép javát akarta szolgálni. Ha a nevével megjelölt korszaknak voltak hibái, azok mindnyájunk hibái, de a magyar lelkiismeret azt mondja, hogy Horthy Miklós a kormányzói széken az ország politikai szabadságát, és e szabadság biztosításához szükséges emberi és katonai erőnyereket képviselte.

A magyarság mélységes megelégedéssel állapítja meg, hogy e véleményben az egész művelt világ közvéleményével találkozunk. Horthy Miklós tiszta, becsületes magyar jellemében az egész elfogulatlan nyugati világ a magyar nemzet jellemző tulajdonságait ismerte fel, teljes mértékben igazolva ezzel a magyarság választását, amellyel a veszített háború után, a bolsevizmus ter-

rorja alól éppen csak felocsudva, Horthy Miklós kezébe tette le egy negyedszázad politikájának legfőbb irányítását.

Ma rab az ország és néma a nemzet. Magyar a magyartól vasfüggönyök választanak el. De minden becsületes magyar ember egyesül abban a kívánságban, hogy még sokáig éljen Horthy Miklós és érje meg az ország felszabadulását."

Bár a széljebben voltak, akik nehezen bocsátották meg Horthynak a szovjettel kezdett fegyverszüneti tárgyalásokat — hisz sok kérdésben tájékozatlanok voltak, vagy esetleg félrevezetettek — ebben az óvatos, tárgyilagosságra törekvő fogalmazásban nem találtak kivetni valót, azt azonban megjegyezték a politikai szabadsággal kapcsolatosan, hogy hungaristákat is internált Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter.

Az érdekelt jubiláns számára a méltatás kielégítő és meghatározó volt súlyos és veszélytől még mindig nem teljesen mentes helyzetében. A meglepetésként rendezett születésnap ünnepség még inkább, — ahogy látogatói előtt érzéseit kifejezte. A nyilvánosság a Szent István Népe című lapból, ennek július 15-iki számából vehetett tudomást az ünneplésről. Közleményének címe: **HORTHY MIKLÓS.**

„Horthy Miklós nyolcvanadik születésnapján — írja a lap — Edgar von Schmidt-Pauly a neves német író kezdeményezésére meghatározó, bensőséges ünnepség volt június 19-én Weilheimben. Az ünnepségen több felköszöntőben üdvözölték azt a férfiút, aki ... negyedszázadon át kormányozta nemzetünket, s aki egész Európában elsőnek ismerte fel a bolsevista veszedelmet. A beszédek után gazdag zenei műsor következett. Magyar részről Schmidt-Pauly meghívására kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredes, a Magyar Szabadságmozgalom elnöke, Korányi Elemér pápai prelátus és Sibrik György ezredes vettek részt az ünnepségen.

Sibrik ezredes ezalkalommal beszámolt a kormányzónak a Szent Korona kalandos útjáról és rejtőzéséről.

A Szent István Népe és a Szent István Szövetség — folytatja a lap — szeretettel köszönti Horthy Miklóst, s igaz szívből kívánja, hogy frissen és egészségben érje meg a haza felszabadulását."

Eddig a lap közleménye, mely fokozta a bizakodást a menekült magyarságban. Jelent valamit, — hitte — hogy már így lehet ünnepelni a felülkerekedett ellenség által egyre tovább gyalázott kormányzót.

Ez volt hát az az alkalom, amikor Farkas Ferenc vezérezredes, akit az altöttingi országgyűlés miniszterelnökké választott és az államfői teendők helyettesként való ideiglenes ellátásával is megbízott, a kormányzónál járt.

És amivel kapcsolatosan egyik utóbbi látogatója azt mon-

dotta nekem, hogy állítólag Horthy hűvösen fogadta, ami szerinte nem is volt csoda.

— Államfővé választotta magát, aztán hozzá megy, aki ma is Magyarország kormányzójának tartja magát, — fűzte hozzá a látogató.

Mire megjegyeztem:

— Farkas, akivel magam is felvettem a levelezést, tudtommal ma is híve a kormányzónak és azt hiszem, érdekét vélte szolgálni azzal is, ha egy ilyen megbízatást — nem államfővé választást — vállalt, amely azonban, sajnos, már ezidőre megszűntnek tekinthető az emigrációs országgyűlés munkájával együtt, — sztalin beavatkozására.

(Farkas a hűvös fogadtatást későbbi beszélgetésünkénél Henney vezérezredes információjának tulajdonította, amit meg Henney cáfolt előttem.)

Hallom a megjegyzéseket: És miért egy német író rendezett születésnap ünnepséget és miért nem magyar szervezet? Nyilván azért, mert erre több lehetősége volt saját hazájában.

Schmidt-Pauly nálunk is jól ismert, kiváló író társunk amellet egyik legjobb ismerője is volt Horthynak, hisz egyik külföldi életrajzát ő írta. Mint ilyen, tisztelői közé tartozott, amit az ünnepség rendezésével is bizonyított.

Korányi prelátus jelenléte és a katolikus lap és szervezet meglehangú üdvözlő szavai pedig amellet bizonyítanak, hogy a katolikusság és a protestáns államfő közt nem volt ellentét, ahogy nálunk Lindau kerületében nem volt a katolikus és protestáns egyházak és híveik közt. Ezt a békét jelzi a Harangoknak az a meglehangú cikke is, melyet Horthy otthoni lelkipásztoráról, Ravasz László ref. püspökről írt korábban. Ugyanis a sztalinista nyomást a püspök nem bírta tovább, s májusban lemondott a Dunamelléki Református Egyházkerület zsinati és konventi elnökségéről, utána pedig püspökségéről. De a lelkipásztorkodásról nem akart lemondani.

Aztán az üldözés elől — tehetem hozzá a lap közléséhez — mégis Svájcba menekült, ahonnan azonban júliusban leánya temetésére repülőgépen visszatért.

Engedtessek meg, hogy a jövőre számára az európai emigráns sajtó 1948-as Horthy-méltatásaihoz ide idézzem azt a cikket, melyet halála húsz éves fordulójára során a New York-i és kanadai Magyar Élet 1977. július 16-iki számában írtam a következőkben:

Emlékezés Horthy Miklós kormányzóra

A magyar nemzeti emigráció világszerte megemlékezik arról, hogy az otrantói hős és Magyarországnak negyedszázadon át volt kormányzója: vitéz nagybányai Horthy Miklós húsz év-

vel ezelőtt, 1957-ben húnyt el a portugáliai emigrációban, egy évvel azelőtt, mielőtt elérte volna a matuzsálemi kilencven éves kort. (Felesége 1959-ben követte a halálba.)

Az országgyarapító kormányzó érdemeit nemcsak az oknyomozó, tárgyilagos történelem fogja elismerni, — fél évszázad után már részben teszi is, — de elismerik elsősorban nemzethű kortársai, akik tanúi voltak országglásának.

A világ első antibolsevista államfőjének megítélésében a háború utáni nemzedéket megzavarta a kommunista részről otthon, — de még Amerikában is — történt sok támadás, a gyalázkodás ismérveit is kimerítő történelemhamisítás. Akik kimekültek, sok mindent megtudtak. Az otthoniak közül azok, akik a kormányzó bizalmas iratai kiadása révén belenézhettek a való történésekbe, a bolsevizmus elleni küzdelembe és a csonka ország felemelése és a területviasszaszerzés érdekében kifejtett működésbe, most már elismerik érdemeit.

Fiatalkorostályunk tájékoztatására és az idősebb emlékeztetésére számom az alábbiakat, az államfő megítélését. Első világháborús hőstetteit elhallgatják. (Pedig több eredményes csatája után jött a hivatalos jelentés:) A tengeri háború egyik legcsodálatosabb hőstette fűződik Horthy Miklós sorhajókapitány nevéhez. Horthy kis erővel megrohanta az otrantói öblöt és bár túlerővel találkozott és megsebesült, sebesülten is a parancsnoki hídhoz köttette magát, tovább vezényelt s óriási sikere, hogy sikerült elzárnia a szorost. Egységei mind visszatértek, bárha találatok is érték azokat. A vitéz sorhajókapitány sebesülése komoly, de nem életveszélyes.

(Igy volt, büszkén írtunk róla.)

A tengeri győzelem után következett: a király Horthyt admirálissá és a hadiflotta parancsnokává nevezte ki. Aztán jött az összeomlás után az első kommün alatti szegedi ellenforradalmi hadügyminisztterség, majd a nemzeti hadsereg fővezérsége és végül a kormányzóság.

Horthyra, a tengeri csaták hőisére minden magyar büszke lehet, akármilyen politikai felfogást valljon is.

Egyik beszélgetésünk során a kormányzóról Eckhardt ezt mondotta:

— Mint államfőt nem tartom rendkívüli tehetségesnek, nagynak, de tehetséges abban, hogy tud határozni, ha szükség van rá. Egészséges magyar ösztönei voltak. Ha fontos nemzeti probléma merült fel, nem kellett töprengenie, mi a magyar álláspont. És nem habozott azt nyíltan kimondani. Ez annyira meg volt benne, hogy amikor miniszterelnökei, külügyminiszterei bizonyos dolgokat nem akartak nyilvánosságra hozni, ezekről is elmondta véleményét. **Egyenesség, őszinteség, közvetlenség nyil-**

vánult meg országglásában. Becsületessége, hűsége, korektsége ösztönös volt.

És hogyan gondolkodtak róla az erdélyiek? — tettem fel a kérdést az egykori erdélyi képviselői csoport vezetőjének, Teleki Béla grófnak.

— Mindenki lelkesedett érte Erdélyben magyar részen, — hangzott a válasz, — de ez természetes, hisz magyar kormányzó volt és alatta tért vissza Észak-Erdély az anyaországhoz... Jószándékú, tisztességes ember volt Horthy kormányzó, akit csak elfogult, elvakult ellenségei gyalázhatnak.

És ide iktatom azt is, amit Montgomery követ írt:

— Jól uralkodott-e Horthy? Nem volt briliáns uralkodó, de nem az a kérdés, hogy egy uralkodónak briliánsnak kell lennie. Viszont határtalanul józan ítélőképeessége és gondolkodásmódja volt. Nagy hazafi, becsületos és jellemes. Senki se tudná elvenni tőle, hogy a legjobbat akarta és a tőle telhető legjobbat adta, amit hatáskörén belül megtehetett.

BATTHA SZÓBAHOZ HORTHYÉKNÁL

Horthy nyolcvanadik születésnapja számomra is hozott eseményt. Bizalmasával, Battha Palival már korábban szó esett arról, hogy korrajzos anyaggyűjtésben már Horthy és családja is bő adalékkal szerepel, s ezeket ki kellene egészítenem felteendő kérdéseimre adandó válaszaival, — ha hajlandó volna erre.

Pali szívesen vállalta az előzetes puhatolózást, miután nem szeretnék levélbeli kérdésre refuzáló választ kapni.

Június 24-én valamiben segítségemet kérte Pali és ebben az ügyben elmentem kertes házukba, ahol feleségével, a szép Alice-szal és öt gyermekével lakott, s velük volt régi nevelőnőjük is, aki az anyával együtt a gyerekeket gondozta a háztartási munka mellett.

Alice asszony, a budapesti híres orvosprofesszor: Dollinger leánya is szívesen eljárt hozzánk, elzongoráztatott, elbeszélgett, s feleségemtől kézimunka-ügyekben tanácsokat kért.

Alice nagybátyja, Dr. Fabinyi Tihamér Horthy volt pénzügyminisztere Párisban élt ebben az időben és Paliéknak két argentin vizumot is szerzett és bizonyos dolgok előreküldését kérte. Ebben az ügyben hívott magához Pali. (Aztán a két beutazási engedély ellenére Paliék argentinai útjából nem lett semmi és később ők az északamerikai Buffaloba kerültek, ahol Pali élelmiszerüzleti, húsipari manager-tanfolyamot végzett és ilyen

vel ezelőtt, 1957-ben húnyt el a portugáliai emigrációban, egy évvel azelőtt, mielőtt elérte volna a matuzsálemi kilencven éves kort. (Felesége 1959-ben követte a halálba.)

Az országgyarapító kormányzó érdemeit nemcsak az oknyomozó, tárgyilagos történelem fogja elismerni, — fél évszázad után már részben teszi is, — de elismerik elsősorban nemzethű kortársai, akik tanúi voltak országglásának.

A világ első antibolsevista államfőjének megítélésében a háború utáni nemzedéket megzavarta a kommunista részről otthon, — de még Amerikában is — történt sok támadás, a gyalázkodás ismérveit is kimerítő történelemhamisítás. Akik kimekültek, sok mindent megtudtak. Az otthoniak közül azok, akik a kormányzó bizalmas iratai kiadása révén belenézhettek a való történésekbe, a bolsevizmus elleni küzdelembe és a csonka ország felemelése és a területviasszaszerzés érdekében kifejtett működésbe, most már elismerik érdemeit.

Fiatalkorostályunk tájékoztatására és az idősebb emlékeztetésére számom az alábbiakat, az államfő megítélését. Első világháborús hőstetteit elhallgatják. (Pedig több eredményes csatája után jött a hivatalos jelentés:) A tengeri háború egyik legcsodálatosabb hőstette fűződik Horthy Miklós sorhajókapitány nevéhez. Horthy kis erővel megrohanta az otrantói öblöt és bár túlerővel találkozott és megsebesült, sebesülten is a parancsnoki hídhoz köttette magát, tovább vezényelt s óriási sikere, hogy sikerült elzárnia a szorost. Egységei mind visszatértek, bárha találatok is érték azokat. A vitéz sorhajókapitány sebesülése komoly, de nem életveszélyes.

(Igy volt, büszkén írtunk róla.)

A tengeri győzelem után következett: a király Horthyt admirálissá és a hadiflotta parancsnokává nevezte ki. Aztán jött az összeomlás után az első kommün alatti szegedi ellenforradalmi hadügyminiszerség, majd a nemzeti hadsereg fővezérsége és végül a kormányzóság.

Horthyra, a tengeri csaták hőisére minden magyar büszke lehet, akármilyen politikai felfogást valljon is.

Egyik beszélgetésünk során a kormányzóról Eckhardt ezt mondotta:

— Mint államfőt nem tartom rendkívüli tehetségesnek, nagynak, de tehetséges abban, hogy tud határozni, ha szükség van rá. Egészséges magyar ösztönei voltak. Ha fontos nemzeti probléma merült fel, nem kellett töprengenie, mi a magyar álláspont. És nem habozott azt nyíltan kimondani. Ez annyira meg volt benne, hogy amikor miniszterelnökei, külügyminiszterei bizonyos dolgokat nem akartak nyilvánosságra hozni, ezekről is elmondta véleményét. **Egyenesség, őszinteség, közvetlenség nyil-**

vánult meg országglásában. Becsületessége, hűsége, korektsége ösztönös volt.

És hogyan gondolkodtak róla az erdélyiek? — tettem fel a kérdést az egykori erdélyi képviselői csoport vezetőjének, Teleki Béla grófnak.

— Mindenki lelkesedett érte Erdélyben magyar részen, — hangzott a válasz, — de ez természetes, hisz magyar kormányzó volt és alatta tért vissza Észak-Erdély az anyaországhoz... Jószándékú, tisztességes ember volt Horthy kormányzó, akit csak elfogult, elvakult ellenségei gyalázhatnak.

És ide iktatom azt is, amit Montgomery követ írt:

— Jól uralkodott-e Horthy? Nem volt briliáns uralkodó, de nem az a kérdés, hogy egy uralkodónak briliánsnak kell lennie. Viszont határtalanul józan ítélőképesége és gondolkodásmódja volt. Nagy hazafi, becsületos és jellemes. Senki se tudná elvenni tőle, hogy a legjobbat akarta és a tőle telhető legjobbat adta, amit hatáskörén belül megtehetett.

BATTHA SZÓBAHOZ HORTHYÉKNÁL

Horthy nyolcvanadik születésnapja számomra is hozott eseményt. Bizalmasával, Battha Palival már korábban szó esett arról, hogy korrajzos anyaggyűjtésben már Horthy és családja is bő adalékkal szerepel, s ezeket ki kellene egészítenem felteendő kérdéseimre adandó válaszaival, — ha hajlandó volna erre.

Pali szívesen vállalta az előzetes puhatolózást, miután nem szeretnék levélbeli kérdésre refuzáló választ kapni.

Június 24-én valamiben segítségemet kérte Pali és ebben az ügyben elmentem kertes házukba, ahol feleségével, a szép Alice-szal és öt gyermekével lakott, s velük volt régi nevelőnőjük is, aki az anyával együtt a gyerekeket gondozta a háztartási munka mellett.

Alice asszony, a budapesti híres orvosprofesszor: Dollinger leánya is szívesen eljárt hozzánk, elzongoráztatott, elbeszélgett, s feleségemtől kézimunka-ügyekben tanácsokat kért.

Alice nagybátyja, Dr. Fabinyi Tihamér Horthy volt pénzügyminisztere Párisban élt ebben az időben és Paliéknak két argentin vizumot is szerzett és bizonyos dolgok előreküldését kérte. Ebben az ügyben hívott magához Pali. (Aztán a két beutazási engedély ellenére Paliék argentinai útjából nem lett semmi és később ők az északamerikai Buffaloba kerültek, ahol Pali élelmiszerüzleti, húsipari manager-tanfolyamot végzett és ilyen

munkakört töltött be az európai állattenyésztési szakértő húsi-
ipari vonalon, míg a professzor-leány méltóságos asszony, állam-
titkárné a Ford-gyár munkása lett. És mikor náluk jártunk, fe-
leségemnek, nagy meglepetésére így beszélt:

— Mindig irigyeltelek, Sárrikám, amikor arra gondoltam,
hogy milyen értékes és elismerést keltő termelő munkát végez-
tél már Lindauban is, amikor a menekült divatszalon — társad-
állandó betegeskedése ellenére — 14 taggal működő üzemmé
fejlesztetted, mint a francia tisztiaasszonyok párisi bálokon, es-
küvőkön is sikerrel szereplő ruháinak alkotója. Magamat pedig,
aki nem végeztem soha életemben termelő munkát, lenéztem.
Most, amikor a gyárban három gépen is dolgozom, boldog és
megelégedett vagyok, mert én is termelek...

Igy beszélt az a méltóságos asszony, aki professzor apja és
államtitkár férje révén is jó módban élt, s kormányzói és mi-
niszterelnöki estélyekre járt. Igaz, hogy nemcsak a kormányzó
nem rendez most nagy estélyeket a királyi várban és garden-
partikat a várkertben, hanem a professzor apa is olyan nyomor-
ban él otthon, hogyha egykori inasa mostani szolgálati helyéről,
a Rókus-kórházból nem hordana neki titkon maradék ételt, éhen
halhatna. (Különösen áll ez az összeomlást követő első évekre.
Csak az volt érthetetlen, hogy egy politikával nem foglalkozó
tudós, híres orvos-professzort miért juttattak ilyen sorsra?)

Mivel az argentin kivándorlást aztán — állítólag Peron dik-
tátor-elnök színésznő feleségét ért valamilyen sérelem miatt —
leállították, Paliék is, mi is lemondunk erről, bár közben már
elégg hosszú időn át tartó spanyolnyelvű tanfolyamot rendeztünk,
s hallgattunk. De aztán Fabinyi Tihamér volt pénzügyminiszter
is Észak-Amerikába, Bostonba került, ahol egyetemi tanár lett
és ott is halt meg. Szerepelt Montgomery követtel együtt ver-
monti úti írásomban.)

Ezen a június 24-iki kellemes napon akadt egy kis időnk, —
Pali elmondotta, hogy amikor most legutóbb Horthyéknál volt
Weilheimben, s jó hangulatban találta a kormányzót, beszélt
rólam, munkámról, s arról, hogy vele foglalkozó anyagomat sze-
retném kiegészíteni nyilatkozatával.

— A főméltóságú asszony is ott volt, — meséli Pali, — s
bekapcsolódva a társalgásba, megkérdezte, kiről van szó? Mielőtt
válaszolhattam volna, a kormányzó úr felelt. Így:

— Somody Istvánról van szó. Cikkeiből, rádióelőadásából em-
lékszünk rá.

— Ó, igen, — válaszolta Horthyné.

Mint később Pali hangszalagon is elmondotta: Horthy hozzá-
füzte: nagy örömmel kíván válaszolni, de most sok irányban
igénybe veszik, türelmet kér.

Horthyné megjegyezte: — Somody rádióelőadásain túl em-

lékszem, hogy sokat foglalkozott nemzeti és kulturális, de szo-
ciális kérdésekkel, így az én akcióimmal is. Mit csinál ő most?

— Ujra el kellett mondanom, hogy a magyar összeomlás és
a menekülés, emigrációs magyar sors, párhuzamban az ottho-
niak sorsával áll érdeklődésed előterében, s ebben természet-
esen jelentős rész jut az államfőnek, családjának, vezető kor-
mányzati tényezőinek. Már sok adatot gyűjtöttél, írtál össze és
kérdéseidre szeretnél választ kapni a kormányzó úrtól, ha lenne
szíves erre. Örülök, hogy nem zárkózott el. Széles körben tudjuk
rólad, hogy ezt a jövőt szolgáló közérdekű munkát, mint a francia
zóna krónikása végzed.

— Köszönöm a közérdekű szolgálatot, Palikám.

— De várj csak, — folytatja, — még nem végeztem. A jó
hangulatban és a megnyilvánuló érdeklődés közepette elmond-
tam azt is, mit írtam még tavaly emlékkönyvedbe, akkor, ami-
kor még távoli, esseratsi lakásod és ravenburgi munkád miatt
nem tudtál olyan erőteljes közéleti munkát folytatni, mint most,
különböző szervezetek élén, s a magyarsegítés vonalán.

— No, de abban akadt egy kis, bár humoros oldalvágás is,
— jegyeztem meg.

— Azon jót mulattak a kormányzó úrék, viszont helyeslé-
süket fejezték ki afelett az irodalmi munka felett, melyet végzel,
s ezért nem adott tagadó választ érdeklődésedre a kormányzó
úr. Nézd csak meg, mit írtam, s mit mondtam el majdnem szó
szerint, s megértheted a helyeslést. Foglalkozzál a kérdéssel, fo-
galmazd meg kérdéseidet, s aztán, mielőtt véglegesíted a levelet,
átbeszéljük. Szólj, mikor mehetek hozzád, most pedig átadlak
Alice-nak, mert engem már várnak a PDR-irodában...

Aztán nemcsak megnéztem, hanem ide is jegyeztem, mit
írt kitűnő barátom és mit mesélt el rólam a kormányzóéknak.
Igy írt, ahogy ez az emlékkönyvben ma is olvasható, még pedig
1947. XII. 6-iki dátummal, vagyis Miklós napján, a kormányzó
névünnepe:

„Lapozgattam ebben az emlékkönyvben, amelyben már sokan
írtak szépet és jót, hogy ezzel is feljegyezzék azt az értékes
munkát, amelyet Somody Pista barátunk a magyarság szellemi
értékeinek áttétele érdekében itt, a hazátlanság szomorú éveib-
en is végez.

A világhírű rovtartani tudósunkról: Jablonovszky Józsefről
mesélik, hogy 1914 nyarán éppen a Hortobágyon küzdött a sáska-
járás ellen, mikor újságolták neki, hogy kitört a háború. Erre
ő csak annyit felelt: Hagyjatok engem azzal a vacak háborúval,

mikor a sáskák itt vannak a nyakunkon. — Somody Pista is
így van az ő írói hivatásával és feladataival. Körülötte ugyan
hiába zajlanak az emigrációs élet bajai-gondjai, az UNRRA és
IRO problémák, a kivándorlás izgalmai, ő felemelkedik az egyén

szűk kis köréből és csak a múlt értékeit, a magyar jövő céljait és a nagy nemzeti ideálokat tartja szem előtt. A közelmúlt eseményeinek és az emigráció éveinek személyes tapasztalatok alapján való rögzítésével rendkívül nagy szolgálatot tesz a magyar jövő számára, amit majd csak az utókor tud teljes egészében értékelni és megbecsülni.

Visszaemlékezem a 20 év előtti időkre, amikor az öreg Köztelekben gyakran láttuk Somody Pista népszerű alakját. Ezekben az években főleg a mezőgazdaság és közgazdaság kérdéseit kísérte élénk figyelemmel és gazdasági vonalon végzett igen hasznos újságírói munkát. A gazdasági kérdések mellett a szociális problémák állottak munkásságának előterében és ezek adják meg lelkes és odaadó munkálkodásának jövő kereteit is. Battha Pál."

Hát az a megállapítása aztán — kedves, baráti sorai mellett — hogy körülöttem hiába zajlanak a különböző problémák, bizony nagyon idejét múlta, mert túlön-túl is zajlanak ebben az időben. Annyira, hogy napokig nem jutok hozzá az engem elsőrendűen érdeklő kérdéshez: a kormányzóhoz írandó levélhez. Még nem a hozzá felteendő, sokszor kényes kérdések megfogalmazásához, hisz úgy illik, hogy előbb birjam közvetlen ígérteit.

Születésnap vendégei közt visszatérek még Sibrik György ezredesre. Neve azáltal vált ismertté, hogy az utolsó nemzeti koalíciós kormány megbízásából ő mentette ki a Szent Koronát, s neki sikerült elrejtésével és az amerikaiak kezére adásával elhárítani, hogy a sztalinisták kezére jusson és ékszerpiacon árucikké váljon, mint ahogy ez a cári ékszerekkel történt II. Miklós cár és családja kiáltása után*

*Természetes, hogy Horthy örömmel értesült Sibrik ezredestől a Szent Korona kimentéséről és amerikai őrizetbe adásáról. Épígy az aranyvonalat és a Szent Jobb kimentéséről is, melyeket azonban az amerikaiak kiadtak a sztalin pesti kormánynak. Eckhardt Tibor elmondotta nekem, hogy 1943 végén, a teheráni konferencia után, mivel ott Churchill ellenére nemcsak a csatornán át való invázió ment határozatba Roosevelt gyengesége és Sztalin erőszakossága folytán, hanem Magyarország szovjet-érdekszférába való utalása is, titkos úton megüzente Horthyéknak: a nemzet ősi kincseiből, nagy értékeiből, okmányából mentsenek minél többet nyugatra, Svájcba vagy Portugáliába. Ennek jórészt az utolsó nemzeti koalíciós kormány tett eleget, de csak német földre juthattak el az értékek és visszaadásra kerültek a Szent Korona kivételével, melyet egy ideig Frankfurtban őriztek, majd Amerikában, együtt az USA aranykészletével. Több kiadási kísérlet maradt érvénytelen. Ezeknek részleteiről Eckhardt Tiborral kerti vacsoráinkon s utána hosszan elbeszélgettünk hisz az elutasítási akciókban tevékeny részt vett. Ez általam feljegyzésre és hangszalagra is került a vele folytatott történelmi beszélgetések tizedik szalagoldalon azzal az ígértevel, hogy Fehér Ház-i okmányt is ad át nekem a Szent Koronáról. Erre 1972-ik év június 6-iki, nála történt fél napos történelmi beszélgetésünk idején sor is került, kettő birtokomban is maradt. Isten akarta, hogy e napról az ő emlékkönyvi

beírása mellett sok feljegyzésem készüljön, mert aztán július végén, európai körútamra indulás előtt már csak kórházban búcsúzhattam tőle, ahol agyvérzéssel feküdt, hogy aztán visszatérőben szept. 5-én a párisi repülőtéren értesüljek 3-án bekövetkezett haláláról. Bécsben, a Pázmáneumban még felgyógyulásában való reménykedéssel beszélünk róla Mindszenty bíborossal, aki áldását küldötte neki és imádkozott érte. Aztán temetésére küldhette részvénytáviratát, melyben meleg szavakkal méltatta a nemzet érdekében végzett munkáját, miként Nixon elnök is tette részvénytáviratában.

*Júniusban Eckhardtnál még olvashattam a bíborosnak a Szent Korona kiadása elleni két levelét. Azt is, melyet Eckhardt útján Nixon elnökhöz küldött és az arra érkezett azonnali választ. Az azonnalihoz Eckhardt megjegyezte: Nixon az első elnök, akihez egy nap alatt eljut írása s azonnali választ kap. Persze, ez nem csoda, hisz mint a republikánus párt magyar tagozatának hosszú időn át volt elnöke előtte is megbecsült volt. A hozzá és a bíboroshoz szóló válaszból az állt, hogy a Szent Koronát csak akkor adják vissza, ha miatta a magyarság soraiban nem mutatkozik ellentét. Ezt a történelmi okmányoknak számító Fehér Házbeli levelet eredetiben, egy hasonló régít fénymásolatban megkaptam és dokumentumaim közt őrzöm.

A jövődő számára tehát itt is megállapíthatom, hogy Truman, Eisenhower, Kennedy, Johnson, Nixon elnökök az átadó kérése értelmében híven megőrizték, kommunista kézre nem adták Szent István koronáját, pedig a nyilvánosság előtt nem imádkoztak olyan szenteskedéssel, mint a tengerész-tiszti és kormányzó múlt után a Fehér Házba került georgiai peanutfarmer Jimmy Carter, aki 1978-ban az amerikai, sőt az egész szabad világ magyarságának erőteljes tiltakozása ellenére Budapestre vitette és a kommunista kormány kezére adta a Szent Koronát. Nem volt nehéz megjósolni, hogy utóbbi számára bumerágnak is bizonyulhat — ahogy magam is tettem a kérdésről és az utolsó budai koronázásról a Vasárnap 1978. március 5-től április 16-ig tartó számaiban hat részben megjelent cikksorozatomban. Az az áhitat, amellyel a magyarság sokasága a kiállított koronázás jélvé-nyek előtt elvonul, a nemzeti érzés és a hit mellett tanúskodik, nem a nemzetköziség és hitelenség mellett.

LEVELLEM HORTHYHOZ ÉS SZIVES VÁLASZA

Bizony elgondolkozhattam azon, hogyan írjon egy magamfajta egyszerű újságíró, ahhoz a volt államfőjéhez, aki negyedszázadon át királyi magasságban trónolt felette, akit nem lehetett bíráltni, mint az amerikai államfőt, s akit tisztel, mint hős admirálist és antibolsevista nemzeti államfőt, akivel szemben azonban bizonyos sérelem-érzése is fennáll a még nem tisztázott fegyverszüneti tárgyalások ügyében, hiszen, ha ezek elhamarkodottan befejeződnek és a szovjetorosz haderő váratlanul lerohanhatja Budapestet, akkor az antibolsevista szellemi harcosok közt ő is áldozatul eshetik. Meggyőződése szerint magával a kormányzóval együtt, akivel szemben jóindulatú tárgyilagosságát igyekszik megővni.

Minden levélnél jobban szerettem volna személyes látogatás

során, kellő tájékoztatás után feltenni kérdéseimet, vagy pedig felhatalmazását kérnem, hogy levélben tegyem fel ezeket. Mivel azonban eddig ismételt hiába kértem az amerikai zónába határátlépési engedélyt, a levélnél kellett maradnom. Arról is szó volt, hogy biztonság okából Pali személyesen viszi el leveletem, de nemrég volt nála, s bizonytalan, mikor megy újra.

Július első napjaiban megfogalmaztam leveletemet, s átmentem Palihoz, hogy véglegesítés előtt véleményét kérjem. Távol volt, másnapra jelezte hazaérkezését, így legépeltem a levelet, s harmadnap, mikor eljött hozzám, olvashatta. Jónak találta, pár ajánló sort is írt rá. Hanem amikor a megcímzett borítékot látta, közölte, hogy Horthy több levelének másolata az otthoni rezsim kezébe került, ezért ők is Istvánka nevelőnőjének, Sajni Ilona tanítónőnek nevének küldik leveleiket. Így természetesen hasonlóan címeztem.

Levelem Horthy Miklós kormányzóhoz így szólt:

Főméltóságú Uram!

Lindau/B. 1948. júl. 5.

Engedje meg, hogy 80. születésnapja alkalmából őszinte jókívánságokkal keressem fel úgy a magam, mint több olyan francia zónabeli magyar emigráns társam nevében, akiknél a balsors és a változó politikai divat nem felelteti az otrantói hős, a szegedi fővezér és a magyar kormányzó történelmi érdemeit. A szép évfordulóra, azt hiszem, a legszebb ajándék volt Montgomery könyve, amely kissé későn bár, de mégis annyi hazugság után — igazságot szolgáltatott Kormányzó Urnak és az országnak. Adja Isten, hogy a nagy magyar tragédia után — hitünk szerint — egyszer elkövetkező feltámadást Főméltóságod jó erőben, egészségben megérhesse és a számkivetés keserves évei után az emigráció élén visszatérhessen a megigazuló, nemzeti szellemben újjáéledő magyar hazába... És a budapesti rádióban egyéb betiltott dalokkal együtt újra szabadon hangozzanak fel a Horthy-nóták, amelyek közül néhány szépre — a Fohászra is — Zsófi unokáját feleségem tanította meg a wangeri emigrációban.

Rendkívüli körülmények indokolják, — s szíves elnézését kérem érte, — hogy a levélírás mostani ünnepélyes alkalmát felhasználjam régóta tervezett közérdekű kérésem előterjesztésére. Szerettem volna ezt személyesen tenni, de a határátlépő engedély hiánya ebben megakadályoz. Battha Pál barátomat kértem meg a kérés személyes tolmácsolására, s a biztatás nyomán szabadon előterjesztem a következőket:

A három éves emigrációban élet- és élményregényeimmel kapcsolatosan igyekeztem feljegyezni, összegyűjteni a tragikus

magyar sors krónikás anyagát. Ennek egy részét néhány könyvben megírtam, a többit később óhajtom feldolgozni okulásul a magyar jövő, s részben adalékul a történelem számára. Szeretném, ha Isten megengedné, hogy még ezzel szolgálhassam a nemzet ügyét, amelyet egy élet szerény sajtóbeli és közéleti munkájával becsületesen és áldozatosan igyekeztem szolgálni. Nem tudom, méltóztatik-e ebből ismerni valamit, s szabadjon tán emlékeztetni a névmagyarosító és magyarabb magyarság mozgalomra és megemlítenem, hogy a Nemzetvédelmi Keresztesek közé tartoztam.

Gyűjtési anyagomban Kormányzó Ur és családja sorsáról, fogságáról és emigrációs életéről is szerepel könyvre való adalék. Részben személyes tapasztalások, észlelések, emlékek, részben megbízható közvetlen tanúk, látogatók elbeszélése nyomán, vagy más hallomásból, honi és külföldi, köztük nürnbergi közleményekből származó adalékok ezek, amelyeket a tárgyilagosság és a történeti hűség kedvéért szeretnék ellenőrizni, kiegészíteni.

(Közel három évtizeddel ezelőtt egyszer már követtem el egy kis „történelemhamisítást” Kormányzó Urral kapcsolatosan — önhibámon kívül. A kormányzói eskütételnél, az akkori kormánysszervek hibájából. Főméltóságodnak valószínűleg tudomására se jutott ez az epizód. Abban az időben az Uj Lap c. napilapot is szerkesztettem, amely délelőtt, az eskütétel perceiben jelent meg. Éjszaka a kormány részéről rövid beszédszöveget kaptam. Ezt a beszédet program szerint Kormányzó Urnak kellett volna elmondania, az eskütétel után. A nemzetgyűlés üléséről a színes tudósítást a történeti hűségnek megfelelően diktáltam be telefonon lapomnak, — mindaddig, míg a megjelenés perceiben elkövetkezett, hogy a küldöttség elindult a kormányzóvá választott fővezérért, hogy a nemzetgyűlés színe előtt letegye az esküt.

Ezután az „eseményeket megelőző hírszolgálat” szokásos modern rendszerével közöltem a megállapított program alapján az eskütételt, s az előzően illetékes helyről kapott rövid kormányzói beszédet. Ez nem volt lelkiismeretlenség. Fiatal újságíró létemre is gyakorlatból tudtam, hogy hasonló történelmi események lefolyása nem térhet el a gondosan megállapított programtól. Ezúttal tévedtem.

Az ünnepélyes pillanatokban ott álltam a baloldali sajtópáholy elején, s döbbsen észleltem, hogy Kormányzó Ur az eskütétel után szó nélkül távozik az elnöki emelvénytől jobbra lévő ajtón. Majd hogy utána nem szóltam:

— És a beszéd, kormányzó úr? Az utcán e percekben már olvassák az eskütétel utáni kormányzói beszédet! Nem lehet, hogy a mindig jólértesült lapom ilyen kínos helyzetbe kerüljön a történelmi esemény „hív szellemű” tudósítása körül!

De nem szólhattam. Csak egyet tehettem. Rohantam a telefonhoz és leállítottam a rotációt, amely azonban már a rikkanások útján sokezer példányt öntött az utcára. Későn tudtam a további példányokból kiemeltetni a beszédet. A miniszterelnökségi, vagy fővezéri sajtóiroda mulasztásából, amely nem értesített a programváltozásról, bizony több ezer példányban elkövettem a „történelemhamisítást”, amelyet — másnap ünnep lévén — csak harmadnap tudtam helyreigazítani. Kínos volt. És egykor tán zavarba hozza a kor sajtóját tanulmányozó történetírókat, ha ez a példány jut kezükbe és a helyreigazítás elkerüli figyelmüket.)

Talán nem untattam Főméltóságodat ennek az epizódnak felelevenítésével. Hisz manapság jóformán a múlt emlékeiből élünk. Ezek adnak erőt a szörnyű jelen, s a megpróbáltatások elviseléséhez és a — pillanatnyilag bármily kilátástalannak látszó — jövőért való küzdéshez. És hadd említsek még egy személyes emléket: édesapám és nagybátyám valaha Pólában és az Adrián mint ifjú tengerészek szolgáltak Kormányzó Ur alatt, s legkedvesebb emlékkükként berámázottan őrizték a Novara hadihajó fényképét.

Nem tudom, mikor érkezik el az ideje Kormányzó Urról tervezett könyvem megírásának, s hol, milyen körülmények közt kerül erre sor. Ebben azonban nem szeretnék még önhibámon kívül se újabb „történelemhamisítást” elkövetni, s mivel — bár szívesebben küzdenék az európai szellemi fronton — a hazatérés érdeke úgylátszik engem is messzebbre, kíváncsiorlásra kényszerít, és így kilátástalan a személyes audienca, méltóztassék megengedni, hogy írásban felteendő kérdésekre írásban kérjek választ. Eleve is szíves elnézését kérem a fáradalomért, de mai helyzetünkben, sajnos, nem tudok jobb megoldást találni. Miután nem tudom, hozzájuthatok-e forrásmunkához külföldön, szívesen venném életrajzi adatait is.

Dolgozik-e emlékiratain Kormányzó Ur? Nagy kár volna, ha nem, mert sok értékes történelmi adat menne veszendőbe. (Ha mód volna rá, ebben is szívesen közreműködnék.) Azt hiszem, memoár elkészülése esetén se lenne érdektelen a jövő számára az általam gyűjtött anyag, kiegészítve felteendő kérdéseimre adandó válaszokkal. Örülnék, ha Kormányzó Ur osztaná felfogásomat és megtisztelne válaszával. Tudom, komoly munkát jelentene, melyet csak egy szempont indokolhat és jutalmazhat: a magyar jövő szolgálata. Tehát, hogy történelmi dolgok ne csak a ma divatos hamis beállításban, hanem a valóságnak megfelelően kerüljenek az utókor elé.

Mély tisztelettel kérem Főméltóságod szíves engedelmet és felhatalmazását, hogy következő levelemben feltehessem kérdéseimet.

Amikor a nevezetes évforduló alkalmából újólág Isten áldását kérem további életére és igaz magyarok hő vágyának beteljesülésére,

Főméltóságú Asszonynak hódolatteljes kézsókom tolmácsolásával vagyok Kormányzó Urnak őszintén tisztelő híve

Somody István

A levélre Battha Pali ezt írta:

Főméltóságú Uramnak melegen ajánlom nagybecsű figyelmébe Somody István barátom személyét és kérését.

948. VII. 7.

Battha Pál

A KORMÁNYZÓ VÁLASZLEVELE JULIUS 13-ÁN

Horthy Miklós kormányzóhoz 1948. júl. 7-én ment el a levél, Ilona Sajnihoz címezve. Utána Battha Palihoz levél érkezett a kormányzóéktól, melyben közölték, hogy a kormányzóné tüdőgyulladásban megbetegedett. Korábban — ő is hetven felé jár — életveszélyes.

Azt hittem, ilyen körülmények közt nem is számíthatok válaszra. Annál inkább meglepett, hogy júl. 13-án befutott a kormányzó sajátkezű levele. Pali szerint menyé, az özvegy kormányzóhelyettesné írja rendszerint leveleit. A sajátkezű levél — amely tán ezért rövidebb is lett, mint szerettem volna, — és amelyet eredetiben fontosabb irataim közé helyeztem, mint érdekes történelmi relikviát, fotokópiáját azonban adom:

Weilheim, 10, VII. 48. (Tehát kézhezvétele után azonnal, vagy másnap írta.)

Kedves Somody!

Születésem napja alkalmából kifejezett jóleső megemlékezésért hálás köszönetet mondok. Kérdésére válaszolva: Memoirokat írtam, mert kötelességemnek tartom a közvélemény előtt helytelenül terjesztett beállításokat korrigálni. Azonban nem tartom helyesnek ezen emlékiratokat most publikálni. Felteendő néhány fontos kérdésre röviden szívesen válaszolok. —

Szívélyes üdvözzel

HORTHY

Levelét örömmel vettem, de sajnálattal azt a részt, amely a néhány kérdésre s a rövid válaszra vonatkozik. Viszont saját emlékirat esetén megértem. Azonnal megfogalmaztam a választ, amely a kérdésekben persze túlment az engedélyezett néhányon, de még így is nehéz volt sokat elhagyni. Legépelés előtt Battha Palival megtárgyaltam, mint aki jól ismeri a kormányzó gondolkodását, s így még kimaradt jó néhány kérdés.

Közte a szerinte igen kényes, a dinasztia-alapításra vonatkozó is, azért, mert igen fájdalmas hurt pendítene meg. István fia hősi halálában része volt annak, hogy népszerűséget kellett szereznie a hadsereg előtt.

TÖRTÉNELMI KÉRDÉSEIM A KORMÁNYZÓHOZ

Sajnálatomra, elég hosszú vita után, kihagytam a kormányzóhoz intézett kérdéseim közül azt is, amiben érdekelt voltam: a fegyverszünet gyors keresztülvitele esetén mi történt volna azokkal a szellemi emberekkel, írókkal, újságírókkal, akik az 1918-as Károlyi-féle forradalom óta az antibolsevizmus harcosai voltak esetleg az ellenforradalom résztvevői is — és negyedszázadon át világnézeti vonalon támogatták Európa első antibolsevista államfőjét: Horthy Miklóst, ha nem is tartoztak a kormánypárthoz.

Az így átszűrte és számukban lemérsékelt kérdésekkel levelem estére elkészült. Persze, nem felelt meg teljesen annak, ahogy Horthy írta, vagyis a „felteendő néhány fontos” kérdés kritériumának, amiért külön elnézést kellett kérnem, de bizonyos, hogy a kérdések tömkelege bennem szorult. Az írógépet levelem aztán másnap, július 14-én reggel útnak indult Weilheim felé. A levél — balsarkában a feladó címével, — kelt Lindau/Bodensee, 1948. júl. 14-én és így hangzik:

Főméltóságú Uram!

Megtisztelő, nagybecsű sorait és a kérdések feltevésére vonatkozó felhatalmazást hálásan köszönöm. Sajnálom ennek korlátozott voltát, mert sok kérdésem lett volna. A memoár elkészültének örülök. Magam se gondolok jelenlegi publikálásra. Ennél kötelességemnek tartom figyelemmel lenni Főméltóságod helyzetére és az általános helyzetre.

Ha valamelyik válasz csak jóval később hozható nyilvánosságra, kérem ennek megjelölését, s tartom magam hozzá az általam több mint három évtizedes sajtópályámon mindig szigorúan vett sajtóetika és ama fegyelem szellemében, amelyet két évtizeden keresztül Kozma Miklós mellett a MTI-ben tanultam. Adataim ellenőrzése és a történelmi hűség szempontjából is sajnálom, hogy sok kérdéstől el kell tekintenem, s zavarban vagyok a rostálásnál.

Mély tisztelettel kérem Főméltóságod szíves engedelmet, — a korlátok némi tágításával — az alábbi kérdések feltevésére:

1. Mennyiben érvényesült a hadbalépésnél a bolsevizmus elleni védekezés mellett a német nyomás? Területi ígéretek? (Tekleki szerint a történelmi határok ígérete.)

2. Milyen benyomásokat szerzett Főméltóságod a békerevízi ügyét támogató Mussoliniról?

3. Milyent Hitlerről a korábbi, majd a német megszállás előtti találkozókon? Az utolsón mivel, milyen ígéretekkel, szempontokkal térítették el Főméltóságodat lemondási szándékától? A megszállás oka valóban az volt, hogy Kállay a márc. 20-iki Kossuth-ünnepségen akarta bejelenteni a háborúból való kilépé-

sünket? A megszállás alatt Kormányzó Ur cselekvési szabadságának milyen mértékű volt a korlátozása?

4. Ezesetre szólt tudunkkal Eckhardt amerikai küldetése. Miként váltotta be, milyen volt akkori, s későbbi és milyen mostani magatartása?

5. Miként történt az október 15-iki fegyverszüneti hadparancs utáni német akció, fogságbaesés, lemondatás, elhurcolás, milyen érzés volt fogolyként elhagyni fővárosát? A német és az amerikai fogság élményei?

6. Elképzelhető volt szovjetmegszállás alatt otthon maradni?

7. „Magyarország háborús bűnössége” és Montgomery kissé késői, de így is értékes igazságszolgáltatása? Az új igaztalanságok? Mit remélhetünk egy új nagy európai elrendezésnél?

8. Emigrációs élmények? Milyen érzés negyedszázados országlás és a budai királyi vár után az egyszerű németországi polgári magány? Milyen gondolatokkal tekint vissza Főméltóságod a Ferenc József-i időkre, Otrantóra, 1919-re, s az államfői időkre? A kínálókozó összehasonlítás Kossuth emigrációjával? Milyen hatást tettek rá az otthoni szörnyű jelenségek, az erőszakos földosztás, a birtokos és értelmiségi középosztály megsemmisülése, volt minisztereinek, tábornokainak bebörtönzése, kivégzése, az emelkedő, gyarapodó ország háborús pusztulása, mélységbe zuhanása, háború utáni tragédiája? Hűtlenség és emigrált és otthoni magyarok hűségének megnyilatkozása? Miként ítéli meg Kormányzó Ur a heterogén, első-második-harmadik emigráció helyzetét, kilátásait, egységes nemzeti állásfoglalását, illetve ennek lehetőségét, az emigrációs sajtó magatartását, szerepét, hivatását, a kivándorlást, s a tragikus sorsú nemzet jövőjét?

Bocsánat, hogy mégis elragadott a „gépszíj”...

Főméltóságú Uram szíves elnézését kérem, hogy túl mentem a megengedett határon. Még így is rengeteg kérdés szorult bennem. Nagyon szeretném, ha a kérdések közül nem sok maradna válasz nélkül, a Főméltóságod által jobban ismert lehetőségek határain belül. Ismételten bocsánatát kérem az alkalmatlankodásért, okozott fáradalomért, amelyért előre is hálás köszönetet mondok.

A Főméltóságú Asszonynak hódolatteljes kézcsókom tolmácsolásával vagyok Kormányzó Urnak mély tisztelettel

S. I.

HORTHYNÉ SÜLYOS BETEGSÉGE

Eddig a levél, amelyre várhatom a választ. Rossz ómen, hogy Battha Palihoz ugyanaznap levél érkezett Weilheimből, amely szerint Horthy Miklósnét tüdőgyulladása rosszabbodása miatt kórházba kellett szállítani. Levelem a fontos kérdésekkel bizony rossz időben érkezik a kormányzóhoz. A legsúlyosabb aggodalmak idején. Sajnálatos a kormányzóne betegsége. Ez késleltetheti a várt választ is.

Furcsa, különös, hogy ebben a júliusi nyáridőben többen betegedtek meg influenzában — magam is — mint télen és sok eset járt tüdőgyulladással, nem egyszer tragikus következményekkel. Ugyanis június második és július első felében állandó esőzés mellett olyan hideg volt, mint késő ősszel. Sok helyen rendszeresen fűtöttek, — már ahol volt tüzelő. Néhol — és nemcsak a magas hegyekben — még havazás is volt. Azt mondják német ismerőseink, hogy 175 év óta nem volt ilyen hideg júliusban, mint most.

Tapasztalhattuk itt a svájci határon, a Bodeni-tó vidékén, hogy nemcsak Amerikában kellemetlen a levegő időnkénti magas páratartalma. Amit egykori svájci, davosi szízesem idején társaimmal tapasztaltam, az néha váratlanul itt is érezhető volt: éspedig hirtelen nagy felmelegedés, idegekre ható, furcsa, nedves meleg szél — itt úgy mondták: föhn — amely a magas hegyekben is megolvasztotta a havat és magas páratartalmával súlyosan hatott különösen a gyengébb idegzetűekre. Magyar sicsapatunk női tagjai közül nem egy ilyenkor ágyban fekvő beteg volt. És szállónk, a Sport Hotel Esplanade személyzete mesélte, hogy nagyon gyenge idegzetűek, idegbajra hajlamosak ilyenkor sikoltoznak és orvosi segélyre szorulnak. Hát ebből a párás meleg szélből hozzánk a svájci német határvidékre is nem egyszer átcsapott és hasonló bajokat okozott.

Az előző hír alapján nem vettük komolyan Horthy Miklósné betegségét, de a kórházba szállítás aggodalmat okozott.

Az az akciója, amelyről — mint említette — magam is nem egyszer beszámoltam a nyilvánosságnak, eredményes jótékonyági akció volt, melyet szoros együttműködésben csinált ura kormányzatának népjóléti miniszterével, Dr. Vass József egyetemi tanárral, feleségem nagybátyjával. Több kórházat, gyermekotthont, s más jótékony intézményt avatott fel a miniszterrel együtt, s lapjaim, vagy a sajtószolgálatot ellátó — amerikai vonatkozásban az Associated Presshez hasonló — Magyar Távirati Iroda képviselőjében nem egyszer voltam ezeknek szemtanúja.

(Vass minisztert a pesti sztalinista sajtó Horthy több más miniszterével mostanában sokat gyalázza, vádolja alaptalanul.

Utóbbit egyszer igazolja, amit hosszú érintkezés, barátság, vagy szembeállítás során, mint ténykedésük támogatója vagy bírálója tapasztaltam. Vass József emlékét párommal és Eckhardt Tiborral együtt hangszalagos történelmi beszélgetés során is megvédjük.)

Purgly Magdának férje oldalán legmerészebb leányálmai valóra váltak, hisz az ország első asszonya lett. Jótékonyági akciói révén népszerű volt Horthyné, s az egész sajtó elismerését jelentette, amikor az Ujságírók Nyugdíjgyesülete hatvan éves jubileuma során Horthyné Nyugdíjpótló Alapot létesített. Ez az alap megduplázta volna nyugdíjunkat, mely a hatvan év előtti megállapítás és pénzérték szerint már nem volt méltó az újságírók társadalmi helyzetéhez.

A kormányzó válaszára, felesége súlyos betegsége miatt egyelőre nem számíthatok.

KÁROLYIÉK PANASZA ÉS A NÉVKÉRDÉS JELENTŐSÉGE

A Horthy-rokonságból egyik napon kettővel is találkozom. Egyik a fiatal Károlyi Feri gróf. Egy hetes tufa-vágó és gyűjtő munkából jött haza éppen. Erre is kirendelik a menekülteket. Béla kapitány a múlt évben csak három napig végezte ezt a munkát, de nagyon panaszkodott. Nem vezérkari tisztek részére találták ki. Nos, mit szól hozzá a fiatal mágnás?

— Szörnyű, — mondja. — Ne is tessék rá gondolni. A legutolsó napszámos munka. Esőben is naphosszat taccsogni a vizes talajon és vágni, majd hurcolni a tufát, vagy ahogy itt mondják: a torfót. Napi egy márkát vonnak le a közös élelemre, amely azonban nagyon gyenge. Nem nekem való.

— Elhiszem. Nemcsak vezérkariaknak, hanem mágnásoknak se találták ki.

A másik Horthy-rokon, akivel az utcán találkozom, Feri nagynyja, Nádasdy Tamásné grófné. Nemrég említette fiamnak, aki Marssó ezredessel együtt visszatért a befejezett wangen-i sajtókészítő tanfolyamról, hogy szeretne beszélni velem. Gondolom, a karitász kilátásban lévő segélyéről, s tájékoztatom. Szólok fokozódó sajtómunkámról, mikor terveim iránt érdeklődik. Említem a valutareform által okozott depressziót, mely lapjainkra is erősen visszahat, úgyhogy a köztük legerősebb se tud még mindig honoráriumot adni rendszeresen küldött cikkeimért, s a nehéz helyzetben lévő szerkesztőt hiába szutyongatom, válaszolni sem mer, amiért újabb szidásokat kap, s felesége és vele dolgozó munkatársai nem győzik mentegetni. Ezért sürgösebbé vált

a kivándorlás, de Argentínával bajok vannak, — a remény most kezd Észak-Amerika felé fordulni. Érdeklődök nála ifj. Horthy Miklósné és leányai után.

— Consuela és leányai még Svájcban vannak, — válaszolja, — de elég rég kaptunk tőlük értesítést. Szeretnénk már mi is kifelé menni valahová, mert nehéz birni az itteni nyomort. Utóbb azért nem éheznek annyit, mert együtt élek leányomékkal, Károlyi Györgyékkel. Négyünkre én látom el a háztartást, ez bizony az én koromban már nem könnyű. Kevés időm marad a szatyor-kötésre, amiből egy kis pénzt szerezhetek. Hála magának, kedves főszerkesztő úr, hogy a Karitásztón révén egy kis ruhapótlékhoz és ritkán látott élelmiszerhez is juthattam. Nagyon rámfér...

Valóban, a Wenckheim-nábobok utóda szálnalmas külsőt mutat. Amióta nem láttam, öregedett, összeesett. Vigasztalni próbálok:

— Sajnálom, kedves grófnő, bizony nem az ön korához és egykori helyzetéhez való az emigrációs nyomor. Már várom az új szeretetsomagokat és örülök, ha önnek éppúgy juttathatok, mint a többi rászorultnak, különösen a gyermekes családoknak.

— Igen, s most én is elsősorban nem magamnak, hanem egy igazán rászorult három gyermekes családnak az érdekében kérem. Az apa nem tudott bekerülni az IRO szervezetbe, s még attól a kevéstől is elesik, amit onnan juttatnak, s a legnagyobb baj, hogy a kivándorlási lehetőségtől is...

— Ez bizony nagy baj. Ki ez a szerencsétlen és miért nem jutott be?

— Schwáb Arnold és azért nem vették be, mert neve után azt mondták, hogy ő német, itt otthon van, kivándorolni sem kell, menjen német atyafiaihoz.

— Sajnálom szegény embert. Köztünk mindig jó magyarnak mutatta magát. Tragikus, hogy német neve most visszaüt rá. Az általam vezetett névmagyarosító és magyarabb magyarság mozgalom során, mit hirdettem? — Emlékszik erre bizonyára, hisz szegény boldogult Teleki Pál gróf nagy földrajztudásunk és tragikus sorsú kétszeres miniszterelnökünk kezdte hirdetni a jobb, a magyarabb magyarság gondolatát.

— És maga csinált ennek érdekében országos mozgalmat. Sok cikket olvastam erről, beszédeiről, sőt végighallgattam a rádióban a mozgalom tíz éves fordulóján a zeneakadémia nagytermében rendezett ünnepségen beszámolóbeszédét az elért eredményről, s a kérdés, a névkérdés jelentőségéről is a területel-szakítások dolgában...

— Igen, ebből és még sok szempontból fontos volt a Benesi cseh ellenséges és éppígy a Rosenbergi német, barátságosnak

ugyancsak nem mondható támadások szempontjából, melyek mögött szintén területi igények állottak, hogy a magyarságba nemcsak lélekben, de a magyar anyák révén már javarészen vérségileg is beolvadt idegen nevűek nevükben is kifejezést adjanak magyarságuknak. Órákon át beszélhettem a sok fontos indokról, — beszéltem is nagy vitaértekezleteken — de arra igazán nem gondolhattam, hogy magyar ember idegen neve még külföldön, emigrációban is visszaüssön magyar emberre. Sőt, hogy a német név éppen német földön... Dehát veje, György gróf nem tudott segíteni?

— Nem. Tudja, hogy túlzó franciák, akik itt dirigálnak, mennyire nem szeretik a németeket. Neki se hitték el, hogy akit éppen ezen a sváb földön Schwábnak hívnak, az magyar legyen. Ön, mint a kérdés legilletékesebb tényezője magyar szervezetei élén, ezeknek súlyával segíthetne Gyurkának, akkor, remélem, be lehetne vinni ezt a szegény családot az IRO-ba. Kérem erre, ha otthon nem is fogadott szót fontos indokainak, lépjen közbe az öttagú család érdekében, hisz tudja, hogy ma ez életet jelent...

— Természetesen, szívesen. Küldje el hozzám mielőbb Schwábot, aki emlékkönyvi beírásában is lelkes magyarnak vallotta magát. Önök, kedves grófnő, hova készülnek kivándorolni? (Ekkor még Károlyiék is itt voltak.)

— Azt hiszem, — mondja a grófnő — mi is inkább Braziliába megyünk leányomékkal, Károlyiékkel, ahol Szonja unokám él, aki akciózik a beutazási engedély érdekében. Ni-ni csak éppen ott jön leányom... messziről is megismerem, ahogy kis kocsi-ját húzza. Mit gondol, mit húz rajta? Megmondom: burgonyát a tyúkjainak. Mert gyenge táplálékunk kiegészítésére tyúkokat nevel. Dr. Fazekasné volt olyan kedves és megengedte, hogy öl-jében az övével együtt legyenek a mi tyúkjaink, csirkéink...

Már megközelít bennünket Károlyi grófné. Ő is az egykori magyar nábobok, a Wenckheimek leszármazottja, de most — miután fordítási ajánlatát nem fogadhattam el, s e „pályán” nem érvényesül, — megelégszik a nagybirtok rengeteg állatállománya helyett néhány tyúk és csirke nevelésével. Üdvözlöm a „tyúktenyésztő” grófnőt, s felajánlom, hogy elkísérem Fazekasné Klárhoz, jóbarátunk özvegyéhez, akinél úgyis esedékes látogatásom, s elhúzom a kiskocsit.

Utközben beszélgetünk. Rokoni értesítés alapján elmondja, hogy Horthyné szerencsésen túljutott a krízisen, a tüdőgyulladás veszélyes szakaszán. Amikor Károlyné a tyúkjairól szól, megemlíti, úgy tudja, Horthyéknak is van Weilheimben néhány tyúkjuk. Kenderes ezer holdjai és a Battha Pali által rekonstruált állatállomány, mintatenyésztés után ott is néhány tyúk az egész állatállomány.

— De azért ne nézze ám le tyúktenyészetemet, — fűzi hozzá a Wenckheim nábobi és Károlyi birtokok volt örökösnője. — Néhány tyúk néhány tojást jelent naponta és tudja, hogy ez milyen érték. Aztán a saját nevelte csirke is ritkán látott pecsényét jelent.

Károlyiné lelkendezve beszél Fazekasné jóságáról, kedvességéről, hogy számukra mindezt lehetővé teszi. Még nem laktak Lindauban, amikor Klári férje meghalt. Nem sokat tud róla. Érdeklődésére elbeszélem, ki volt és hogyan halt meg.

— Dr. Fazekas Józsefet, Kassa utolsó polgármesterét még 1945-ben ismertük meg. Lindauban a „római fal” melletti két emeletes házban lakott akkor családjával.

Miként mi is, Jóskaék is maguk termelték ki, vagy legalább vágták össze fájukat.

— Igaz, hogy ez okozta a tragédiát?

— Igen. Favágás közben szegény Jóska tüdővérzést kapott. Nem tudták megmenteni az orvosok. Tragikus magyar sors: Rákóczi városának, a visszatért, majd újra elvesztett felvidéki fővárosnak, Kassának utolsó magyar polgármestere belehalt a favágásba.

FAVÁGÓNAK SE KELL A MAGYAR TISZT?

Másnap a Horthy-rokonságtól hallom, hogy Károlyi Feri grófot — letartóztatták. Miféle „bűncselekményért”? Az történt, hogy a tufa-kitermelő fiatal gróf az egyik szűk lindaui utcán német ideáljával sétált, s véletlenül meglökött egy francia katonát. Ez élesen rászólt, Feri gróf még élesebben vágott vissza, s a magyar-francia vitának az lett a vége, hogy a megszálló francia maradt felül: a katona „megsértéséért” lefoglalták a grófot és nyolc napi áristomot szóztak rá. Ezalatt legalább mentesül a nehéz tufa-kitermelési munkától.

Ám nemcsak tufát termeltek ki ezidőben vezérkari tisztak és grófok német földön, hanem más egyszerű munkára is vállalkoztak tisztjeink.

A kormányzó teniszpartnere, Marssó ezredes jön hozzám. A valutareform által okozott nehézségekről szólva említi, hogy nem sikerül a legegyszerűbb munkához se jutnia. Lindau városához több tisztjárásával favágó munkára jelentkezett, de elutasították őket. Vigyáznak — jegyzem meg — nehogy belehaljanak, mint szegény Fazekas. — Nem. Betelt a létszám. Igen, vonz a napi öt márkás munkadíj.

— Igen. Sajnos, tudom, hogy nemcsak idős ezredesek, ha-

nem fiatal emberek se tudnak munkához jutni. Hiába végeztek sajtókészítő tanfolyamot, nincs olyan sajtógyár a környéken, amely felvenne benneteket. Fiam is hiába kísérletezett. Most aztán, mert nem akart munka nélkül lenni, beállt a határon lévő táborba takarítónak.

— Szegény Pityu-Zoli, kedves, derék fiú, akit a tanfolyamon is szerettünk, a tanári pályára készült, a tanítójelöltségig elkerült, — szól az ezredes, — és most lágert takarít.

— Azt mondja: kivándorlás előtt vagyunk. Bárhova kerülünk, a nyelv ismerete nélkül eleinte megfelelő munkára nem számíthatunk. Azért vállalja most a legalacsonyabbrendűt, legnehezebbet, hogy déli, vagy északi Amerikában semmi se legyen nehéz.

— Derék fiú, sokan vehetnének példát tőle.

(Aztán még nehezebbet vállalt: útépítő munkát, tűző nap-sütésben lapátolni és forró útépítő anyagot talicskázni. Lenci ezredes pedig később kapta a tenispálya-gondozási munkát, — „méltóan” teniszbajnokhoz, s a kormányzó teniszpartneréhez.)

Az ezredes érdeklődik a kormányzóhoz írt leveleim iránt. Másolataikat átadom. Érdeklődéssel olvassa. Aztán Horthy kormányzó kézírásos válaszelevelét adom át. Meghatódva nézi, olvassa egykori Legfőbb Hadura vonásait, s szól:

— Nem nyolcvan éves ember írásának, hanem kemény, fiatal, erőteljes férfiének felel meg. Rám a tengeren edzett, hős hajóstiszt írásának benyomását teszi. Hanem elég sok kényes, sőt fogas kérdést adtál fel a kormányzó úrnak, nem tudom, mit kezd velük.

Aztán említi, hogy nemrég járt nála amerikai zónából egy ezredes bajtársa (Ághy?), aki kisbarnaki Farkas Ferenc környezetében dolgozik. Szerinte Farkas vezérezredes nemcsak a születésnapján ünnepségen volt a kormányzónál, hanem máskor is.

— No, ha Farkas jár a kormányzóhoz, akkor természetesen, hogy az ő ideiglenes államfő-helyettesé választása mellett elismeri Horthyt, aki azonban Pali szerint kissé neheztel Altötting miatt.

— Itt járt bajtársam és Pali szerint — szól vendégem — Farkas, mint a Szabadságmozgalom vezetője és mint a kormányzó által korábban kinevezett főcserkész erősen aktív. Viszont Henney Gusztáv tábornok, Horthy utolsó külügyminisztere mint a müncheni Magyar Iroda vezetője tevékenykedik a menekült magyarság érdekében. Utóbbiak jók az összeköttetései az amerikaiakkal, bizalmukat élvezi és Horthyt sok mindenről tájékoztatja, amit tőlük megtud.

— Korábban az amerikai zónában élő kollégámat, Marschalkó Lajost kérdeztem Farkas és Henney helyzetéről, tevékeny-

ségéről, jobboldali újságírók véleményéről. Mindkettőről jó információt írt. (Horthy alábbi levelét mások is érdeklődéssel nézték.)

Wülheim 10/III 48

Hedvas Somody!

Trükkösen napja alkalmából kifejezett jelszó magam, lekeresést kérés közönséget mondott. — Kérdésre válaszolva: Memair - írtam, most köze. Lényegemnek tartom a közvélemény előtt helytelenül terjesztett beállításokat korrigálni. Azonban nem tartom helyesnek ezen emlékiratokat most publikálni. Felteendő néhány kérdésre röviden szívesen válaszolok. —

Sívélyes üdvözléssel

Lent a Dienes és Somody-pár Horthy

Vértess, Marssó Ági, Ft. Nyika. Fischerrel és Lillával.

— No és felvette velük az érintkezést? — kérdi az ezredes.

— Farkas vezérezredesnek már írtam, Henneynek most szándékozom. Előbbihez írt hosszú levelemben jeleztem, hogy egyik országos emigrációs szervezethez sem kívánok csatlakozni, megörzöm írói és újságírói függetlenségemet éppen azért, hogy minden hazafias, nemzeti és vallásos keresztény szervezetnek egyaránt segítségére lehessenek. A segítőszerveknél, mint a Karitás és egyházközség — betöltött szerepem ezt nem befolyásolja. Az egyetemes nemzeti ügyet kívánom szolgálni az emigrációban, ahogy otthon is tettem. Függetlenségem fenntartásával azt is szeretném elérni, hogy nemzeti célok érdekét szolgáló ja-

vaslataimat, terveimet, elgondolásaimat egyik szervezet se hársítsa el azzal, hogy ez a másik emberétől jön.

— Nagyon jól teszed.

— Emlékezhetsz, ugyanezt mondtam tavaly, amikor Zákó András tábornok megalakította a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségét és nevében még esseratsi otthonunkba eljött K. vezérkari százados Vértess bajtársával és támogatásra kért. Ezt megígérttem, meg is tettem. (Zákóval és szervezetével amerikai szerkesztő koromban is szorosán együttműködtem.) Zákó is bizalmas katonai szolgálatban, a kémelhárítás terén sok kényes ügyben állt Horthy rendelkezésére.

— Tudom. És mit válaszolt Farkas?

— Farkas nevében Máthé Imre dr. otthoni barátom, egyetemi magántanár, országgyűlési képviselő, az Országos Mezőgazdasági Kamara igazgatója, a Szabadságmozgalom ügyvezető elnöke válaszolt. A vezérezredes — írta — éppen külföldi útra indulóban olvasta leveletem, köszöni, helyesli álláspontomat, s általa üzeni, hogy máskor is kéri tájékoztatómat, véleményemet, s ők is tájékoztatnak dolgaikról. Meg is tették. (Később Farkassal — akiről aztán még rokonságunk is kiderült — élénk lett a levelezésem, majd személyes érintkezésem is.)

KATONÁKRÓL EMLÉKEZÜNK

Farkas és Zákó generálisokkal való együttműködésem írásos és nyomtatott emlékei — hangszalagokon kívül — vaskos dossziékat töltenek meg archivumomban. Más könyveimben is előfordulnak és most is sok emléket vernek fel bennem. Azokat is, melyek üldöztetésük elhárítása és a katonák előtt lezárt amerikai sorompó felhúzása érdekében sajtóban, magyar szervezetekben Eckhardt Tiborral együttes harcunkról szólnak. Szerinte az altöttingi országgyűlés hatása is erősítette Sztalin követelését, hogy a magyar katonákat — persze élükön Farkas vezérezredessel — ne engedjék be Amerikába.

Kissé részletesebben foglalkozom ezzel az Eckhardt-Montgomery-könyvben. A baloldal által akadályozott harc sikeres befejezése után évtizedekkel szívesen állapítottuk meg Eckhardt Tiborral, hogy láthatják már: a katonák beengedésével nemcsak az érdekeltek jártak jól, hanem Amerika is, hisz a magasabb rangú idősebbek fontos irányító, közéleti szerepet töltek be — mint pl. Kovács Gyula altábornagy a Felszabadító Bizottság élén — a fiatalok pedig kiválóan érvényesültek (Kanadában is) tudományos, művészeti, mérnöki, technikai pályá-

kon s éppígy leszármazottaik is. A hadseregben is, Kovács őbester nyomában. Számos család adott több tagot is a tisztikar részére. (Pl. Wass Albert hármát, akik közül a legidősebb alezredesi rangban szolgált.)

De az ötvenes évek elején vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredes, akit a baloldali sajtó erősen támadott, mint az antibolsevista nemzetek szövetsége katonai vezetőjét, látogatási beutazási engedélyt se kaphatott. A hazafias szervezetek meghívták és szorgalmazták beengedését. Végül ezt azzal a beadvánnyal sikerült elérni, melyet kiváló volt Ludovikás növendéke az elismerten működő Magyar Harcosok Bajtársi Közössége nevében, mint ennek new-yorki csoportvezetője és amerikai helyettes főcsoportvezetője: vitéz Martonfalvy Hugó és az akkor tagul belépő Eckhardt Tibor írtak alá. Szálláson is Hugó látta vendégül.

Több fontos értekezlet zajlott le a vezérezredessel, akit nagyszabású banketten is ünnepeltünk és többünk üdvözlő beszédére adott válaszában érdekes tájékoztatót kaptunk a világpolitikai helyzetről és benne az antibolsevista akciókról. Mint főcserkész is fontos megbeszéléseket folytatott a cserkészeti itteni vezetőivel: Bodnár Gáborral — aki vele volt nálunk Lindauban is — és Vasvári Zoltánnal, egyben az antibolsevista szöv. amerikai barátai szervezetének egyik vezetőjével.

Erről az útról — amikor new-yorki, manhattani otthonunkban először láttuk vendégül — és a továbbiakról, szoros együttműködésünkről emlékeztem 1978-as karácsonyi levelemben, sajnálkozással a vitézi főkapitány tisztségtől való visszavonulásán, idők múlásán. Ahhoz az első látogatásához kedves családi emlékek is fűződnek. Nemcsak drága párom meszlényi Saly anyai családjának az ő Potyondy anyai ágával való rokonsága vonalán.

Az ifjú vitéz Martonfalvy Hugó akkoriban komoly szándékkal udvarolt Zsuzsa leányunknak, akinek férjeként, teniszben, később lovaglásban is jó partnere lett. Amikor kedves Éva leányával Farkas vendégünk volt, párommal lélekben derült keltett bennünk, ahogy egymással versenyre kelve dicsérték a fiatal páncéltörő századparancsnokot, mint a Ludovika rangelsőjét, hisz már mindent tudtunk róla. És persze, szívesen láttuk dicséretük bizonyítékát a Ludovika 1943-as évkönyvében, melyet egykori parancsnoka hozott el számára, aki a szülőkkel való barátság vonalán társaságból is jól ismerte, becsülte, szerette Hugót. Ez leveleiben is megnyilvánul s mint írta: naponta szívesen látja a falon függő fényképét.

Elismerését természetesnek tartottuk, hisz Hugó itt is beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Ugy az MHBK vonalán kifejtett eredményes működésével, mint azzal, hogy elektrikus

szakmában szerzett ismereteivel kétkézi, majd mérnöki irodában végzett munkája mellett megszerezte a mérnöki diplomát, főmérnöke és alelnöke lett az Ihász útmérnöki cégnek. Eckhardt Tiborral együttesen tartott magyar- és angolnyelvű előadásait is kitűnt. Így a nagyszabású Gettysburg-i magyar ünnepségen is a Lincoln-szobornál, azon a helyen, ahol Lincoln elnök híres Gettysburg-i beszédét mondotta. Jó édesapja lett Jutka és Tomi unokáimnak és 1978-ban nagyapja Kristóf dédunokáimnak.

A magyar ügyet szenátorokkal, kormányzókkal való tárgyalásai során is igyekszik szolgálni. Mérnöki alkotásai közt szerepel a Porto Ricót keresztbe szelő új nagy műút terve is, melyet a hegyes területen csak helikopterről lehetett kijelölni. Amellett lovas- és tenisversenyeken Zsuzsával együtt sok győzelmi trófeát szerzett.

Rezneki Zákó András barátunkkal is hasonlóan szoros volt emigrációs együttműködésem, mint Farkassal. Az állandó levélbeli összeköttetés, sajtóközlések mellett New Yorkban két alkalommal is volt kedves vendégünk. Manhattan 18-ik utcai szerkesztőségemben is felkeresett és együtt mentünk haza Jackson Heights-i kertesi családi házukba, ahol amerikai körútja előtt és után néhány napon át Zsuzsa gondos, diétás ellátásában — nem sokkal szívattakja után — jól érezte magát. Megbeszéléseket folytatott velem együtt Eckhardt Tiborral, Teleki Béla gróffal és másokkal.

Ittlétét négy, egyenként fél órás hangszalagos történelmi beszélgetésünk is megörökíti. Ennek során elmondja, hogy a bizonytalan németföldi indulás óta miként fejlődött világsszervezetté az MHBK. Érdekes tapasztalatokat szerzett úgy amerikai, mint világszerte tartott látogatásai során a hazafias szervezet munkájáról. Éppen azért, mert ez értékes volt, hát persze, hogy őt is meg kellett védeni aljas sajtótámadások ellen.

Háromszori merényletkísérlet ellen is. És hogy ezt komolyan kellett venni, azt bizonyította Innsbruck-i megbízottjának: Kovács Attilának meggyilkolása. A szervezet hazafias működése ellen különféle aknamunkát is fejtettek ki. Pl. levelet, meg körlevelet küldtek egyes vezetők nevében, amelyekkel kompromitálni akarták őket. Erre konkrét példaképpen felhozhattam a kanadai főcsoportvezető: Kubicza Kázmér vk. ezredes esetét. Hol halálhírére tették közzé és temetkezési helyéül egy zsidó temetőt jelöltek meg, hol szörnyen kellemetlen levelek alá írták a nevét és lapokat is félrevezettek. Egy ártatlannak tetszővel még az általa nagyon tisztelt, nagyraértékelt Szabad Magyar-ságot is. A turpisság kiderült és hasonló ellen úgy védekeztünk, hogy csak az a levél hiteles, amelyre megállapított jelmondatot írt kézzel. Pl. „Emlékezz Galambos Jósikára”.

(És hogy hasonló fegyvert még ma is próbálnak alkalmazni,

bizonyítja, hogy a vezetésben Zákó utóda: vitéz Duska László nevében — aki a Vitézi Rend h. főkapitánya is — írtak hasonló levelet, melynek nyomán éles támadásokat kapott.)

Zákó Andrással, aki sajtóharcainkért hangszalagon is kifejezte elismerését, sok feladatot megtárgyaltunk. Érdekes emlékeket mondott el legkiválóbbnak minősített munkatársáról: Hugóról életveszélyes helyen kezdődött, majd Bécsben folytatott együttműködésükről, ahol a pályaudvaron kommunista ügynökök szintén megölték egyik lelkes barátjukat. Még nagyobb elismeréssel szólt Hugó kiváló amerikai teljesítményeiről és Zsuzsával együtt meghívta, hogy következő évi európai útjuk során vendégei legyenek. Meglátogatása mégis elmaradt, mert nem volt elég idejük az Olimpiásszal kapcsolatos építkezések miatt feltúrt München közlekedési akadályainak leküzdésére. Zákó sajnálattal írt erről beszélgetésünket is kiegészítő levelében és hozzátette:

— No majd máskor mégis látunk benneteket, hisz ami késik, nem múlik...

És alig ért ide a levele, 1968 márciusában a müncheni utcán bekövetkezett hirtelen halálával örökre elmúlt az, ami késett...

— — —

Hennyey Gusztáv vezérezredes, Horthy utolsó külügyminisztere se kerülte el azt az üldöztetést, amelyben a vezető katonának a háború utáni időben része volt. Egy hónapig ült az amerikai fogságában és a hazaszállító repülőgépről az utolsó percekben szedték le Szálasi, Szombathelyi, s a többi vezető közül, mert kiderült, hogy a Szálasi-kormány tagja: Henney Árpád tábornok helyett fogták el. És akiről azt hittük, hogy nagyon jó a viszonya az amerikaiakkal, kiderült, hogy még azután is hosszan nem kapott amerikai beutazási engedélyt itt férjénél lévő leánya és családja meglátogatására, amikor a többi katona már bevándorlási engedélyt is kapott.

— Hát az hogyan lehetett, az amerikaiakkal való jóviszonyod ellenére, — kérdeztem.

— Az a Himler akadályozta, aki a gépről való leszedésemkor pedig rendesen viselkedett velem szemben. Az lett a nagy bűnöm, hogy jóviszonyban voltam Zákó Andrással, támogattam szervezetét és viselni mertem jelvényét.

— Igen — mondtam — ez volt az a Himler, aki Eckhardt-nak azt mondta: megyek haza, hogy bosszút álljak a magyarokon. Meg is tette. Véres bosszút állt a magyarokon a zsidók ellen Hitler által elkövetett bűnökért is.

Katonákról, Horthy tábornokairól emlékeztünk...*

*Katonákról szólva ide kívánczok a haditechnikai szakértők ügye is. 1950-ben írta nekem New Yorkba egyik lindaui barátom: Fischer Viktor, a péti kémiai és hadiszergyár mérnöke, hogy őt és társát: Pusztá Bélát a szovjet

részéről elrablás fenyegette. Egy harmadik társuk már az emberrablók kezéből szökött meg és riadózta őket. Az esetet megírtam az A. M. Hangban. Hozzáfűztem: miért nem veszi igénybe az amerikai kormány azokat a haditechnikai magyar szakembereket, akiket a szovjet még elrablás útján is meg akar szerezni. Még két cikkben írtam róla s ekkor történt, hogy a Fehér Ház a Secret Service egyik főtisztviselőjével megüzente, hogy javaslatomat elfogadja és a haditechnikusokról kér listát. Megkapta. Neveik megtalálhatók archívumomban. Magasrangú katonák aztán állampolgárság nélkül bekerültek a Pentagonba bizalmi helyekre, így a térképészethez is. Aki a kérdésre felhívta figyelmemet: Fischer Viktor — számos lindauival — tölem kapott assurance-ot és New Yorkban mindvégig jóbarátom maradt, magyar mozgalmaink lelkes résztvevőjeként, ahogy erről a Battha-hangszalagon megemlékezik. Fiából: ifjabb Viktorból pedig — aki lindaui és new yorki magyar iskolánkban a legkiválóbb növendékem volt — az élen álló cserkész tisztek egyike lett, mint középiskolai tanár.

MEGMENTJÜK SCHWÁB MAGYARSÁGÁT ÉS IRÓTAGSÁGÁT

Az ezredes már az ajtóban búcsúzik, amikor jön Schwáb Arnold, s ahogy beengedi visszaszól:

— Csak a neve nem szép ennek a barátunknak, de különben derék magyar, segíts neki bajában.

Igen, tudom, jó magyar. Most belenézek, mit írt 1947. dec. 4-én emlékkönyvünkbe. Idézem is belőle neki: „Engem is, mint sok magyar családot, a háború szele elsodort idegen országba... Ünneppnapnak érzem azt a napot, midőn magyar emberrel találkozik és magyar szót hallok...” És a hazakívánczozásnál „szent hazánk”-at említ.

— Ime, — fűzöm hozzá — milyen sajnálatosan igazolódik itt, idegenben is az, amit otthon éveken át és országon keresztül hirdettem a magyar névmozgalom során a magyar név fontosságáról olyan embereknél, akik már lélekben és vérségileg is beolvadtak a magyarságba és nevük — gyakran hamis — látszatán kívül semmi se köti ahhoz a néphez, amelyből ősei kiszakadtak századokkal előbb. Nyilván ez az eset önnél is, aki Schwáb nevével a svábiai földet „idegen országnak”, a magyart „szent hazának” nevezi.

— Ugyvan, így érzem, — mondja, majd én folytatom:

— És ebben az „idegen országban” a franciák az idegen néphez tartozónak és a magyarságtól távol állónak tekintik és családjával együtt megfosszák a magyar menekülteket megillető jogoktól, kedvezményektől. Akárcsak a magyar föld idegen megszállói — csehek, szerbek, románok — akik az idegen nevű magyart éppígy nem ismerték el magyarnak, kisebbségi jogtól,